

“HET ZIJN MENSEN, GEEN DOSSIERS”

Verhalen en visie van begeleiders in het terugkeertraject van afgewezen asielzoekers

CIRÉ
coordination et initiatives
pour réfugiés et étrangers

Vluchtelingenwerk
VLAANDEREN

COLOFON

redactie	Pieter Stockmans, Vluchtelingenwerk Vlaanderen Sylvie de Terschueren, CIRÉ
eindredactie	Eef Heylighen
lay-out	Francis Goethals
foto's	Pieter Stockmans, Sylvie de Terschueren, Caritas International
verantwoordelijke uitgever	Els Keytsman, Kruidtuinstraat 75, 1210 Brussel Vluchtelingenwerk Vlaanderen vzw
uitgave datum	22 oktober 2013

Wij willen de begeleiders en hun organisaties (Stedelijk Opvanginitiatief Gent, Caritas International, CAW Middenkust, CAW De Mare, CAW Mozaïek, SESO en Cap-Migrants) bedanken voor hun medewerking aan dit rapport. Ook de federale opvangcentra van Jodoigne en Poelkapelle willen we bedanken voor de rondleiding die zij ons gaven in de terugkeerplaatsen in het centrum.

Deze publicatie is ook te downloaden op: www.vluchtelingenwerk.be

INHOUD

Samenvatting	4
Voorwoord	6
1. Inleiding	7
1.1. Een korte terugblik	7
1.2. Cijfers	8
2. Methodologie	11
2.1. Verhalen van begeleiders uit de opvang	11
2.2. Informatie uit de terugkeerplaatsen	11
3. Begeleiders vertellen	12
3.1. 'Wij geven geen signaal, wij moeten een schok toedienen'	12
3.2. 'Wij bouwen maandenlang vertrouwen op en dat wordt op één dag afgebroken'	17
3.3. 'Het zijn mensen, geen dossiers'	22
4. Begeleiding in de open terugkeerplaatsen	29
4.1. Algemeen	29
4.2. De aankomst in de terugkeerplaatsen	29
4.3. Het verblijf in de terugkeerplaatsen	30
4.4. Het vertrek uit de terugkeerplaatsen	30
5. Besluit	31
5.1. Nood aan een flexibel traject	31
5.2. Noch effectief, noch menselijk	31
5.3. Een beleid rond vrijwillige versus afgedwongen terugkeer	32
5.4. Een alternatief: toekomstbegeleiding door de begeleiders van de gewone asielopvang	32
Woordenlijst	34

SAMENVATTING

De kiemen van het nieuwe terugkeerbeleid voor asielzoekers vinden we al terug in 2011. Toenmalig staatssecretaris voor Asiel en Migratie Melchior Wathélet stelde in januari voor om een ‘open terugkeercentrum’ op te richten. De maatregel leek veeleer tot doel te hebben afgewezen asielzoekers zo snel mogelijk uit de opvang te verwijderen dan hen voor te bereiden op een duurzame terugkeer.

Toch duurt het een jaar voor de eerste asielzoekers worden toegewezen aan ‘open terugkeerplaatsen’ in de federale asielopvangcentra. Al snel komt er kritiek op deze terugkeerplaatsen vanuit verschillende hoeken. Rechters, parlementsleden, middenveld, asielzoekers, ... laten hun ongenoegen blijken over het nieuwe beleid. En ook de cijfers spreken voor zich. Tot september 2013 worden 5373 personen overgeplaatst. Van hen zijn 4679 personen niet naar de terugkeerplaatsen gegaan of er wel aangekomen maar later opnieuw vertrokken zonder gekende bestemming.

Het nieuwe terugkeerbeleid eist een steeds hogere menselijke tol. Asielzoekers bezwijken onder de stress en ook hun begeleiders kunnen het niet meer aanzien.

Vluchtelingenwerk en CIRÉ besluiten niet bij de pakken te blijven zitten. Met de medewerking van onze opvangstructuren, die in totaal 2068 individuele opvangplaatsen voor asielzoekers beheren, verzamelden we een dertigtal verhalen van maatschappelijk werkers, waarvan we hier de belangrijkste opnamen. En als opvangpartner van Fedasil ontvangen we regelmatig een cijfermatige stand van zaken tijdens een maandelijks overleg.

Voor dit rapport gebruiken we de meest representatieve verhalen. Deze verhalen hebben we in drie grote thema's ondergebracht:

1) DE KWETSBAARHEDEN EN SLAPENDE TRAUMA'S DIE DOOR DE SCHOK VAN EEN PLOTSE VERHUIS NAAR DE TERUGKEERPLAATSEN WEER NAAR BOVEN KOMEN:

De regering ziet de verhuis naar een terugkeerplaats als een signaal dat de afgewezen asielzoeker aanzet om terug te keren. Begeleiders getuigen dat de verhuis asielzoekers veeleer een schok toedient, dan dat het hen een signaal geeft. Op een paar dagen moeten asielzoekers rouwen om de mislukking van hun migratieproject én zeer moeilijke beslissingen nemen. Ze verliezen hun houvast en begrijpen niet wat hen overkomt, noch waarom ze binnen de vijf dagen moeten verhuizen¹. Angst en woede steken de kop op, soms ook zelfmoordpogingen, depressies, slaapproblemen, trauma's, huiselijk geweld en spoedopnames in het ziekenhuis. Het beleid volgt vooral een managementlogica en beschouwt de menselijke kwetsbaarheden op het terrein veeleer als externe factoren. Dat kan deze kwetsbaarheden verergeren en de begeleiding bemoeilijken.

2) HET ZORGVULDIG OPGEBOUWDE VERTROUWEN DAT IN EEN PAAR DAGEN WEER WORDT AFBROKEN OM NOOIT MEER TE WORDEN HERSTELD:

Asielzoekers die gedurende hun verblijf in de asielopvang begeleid worden door een maatschappelijk werker die ze vertrouwen, voelen zich kwaliteitsvol ondersteund en kunnen zich beter een eventuele terugkeer naar het thuisland voorstellen. Een terugkeertraject onder druk verzwakt de vertrouwensband en maakt dat asielzoekers zichzelf kunnen verliezen in een parcours dat zich boven hun hoofd afspeelt. Het huidige terugkeertraject breekt het vertrouwen dat begeleiders maandenlang opbouwden en waarop zij echte oplossingen kunnen uitwerken, op een paar dagen weer af. De regering koos niet voor maatwerk door gespecialiseerde begeleiders, wel voor een rigide toepassing van regels. Onze begeleiders verliezen dan weer het vertrouwen in de consistentie en waarde van hun eigen missie als maatschappelijk werker.

¹ De praktijk toont dat het moeilijk is om zich een vrijwillige terugkeer voor te stellen, zolang de persoon geen definitieve beslissing heeft ontvangen in zijn asielprocedure of andere verblijfsprocedures. De geboden informatie dringt meestal pas volledig door nadat de definitieve beslissing is gevallen. In het huidige terugkeertraject is de termijn van vijf dagen dus te kort om een terugkeerbeslissing te nemen.

3) DE PROBLEMEN VEROOORZAAKT DOORDAT MENSEN WORDEN BEHANDELD ALS DOSSIERS DIE HERHAALDELIJK VAN DE ENE OPVANGSTRUCTUUR NAAR DE ANDERE WORDEN VERPLAATST:

Ook Vluchtelingenwerk en CIRÉ vinden dat er nood is aan een terugkeertraject. Maar niet zoals deze regering het heeft ontworpen. Samen met onze partnerorganisaties van de opvangstructuren wachten we op een traject waarin begeleiders de asielzoekers een begeleiding en een opvangprocedure op maat kunnen bieden.

Een duurzaam terugkeertraject is niet haalbaar in het huidige asielopvangsysteem met te veel verschillende fasen. Daardoor moeten asielzoekers vaak verhuizen. De vele overplaatsingen zijn absurd, ineffectief en duur. Voor ouders en vooral voor kinderen is het extra moeilijk. Begeleiders in de terugkeerplaatsen geven ook aan dat alle cruciale informatie over deze mensen bij elke overplaatsing weer moet worden overgedragen. Een gebrekkige sociale en medische opvolging en administratieve fouten zijn hierbij onvermijdelijk.

Uit de verhalen blijkt dat alle begeleiders vragen hebben bij het nieuwe terugkeertraject en dat dit dringend moet herbekeken worden. Ze hebben het gevoel dat ze hun job als maatschappelijk assistent niet naar behoren kunnen uitvoeren en dat het traject indruist tegen hun visie en missie als begeleider. De verhalen tonen ook dat een onnodig rigide toepassing van regels binnen een systeem dat niet is aangepast aan de noden van de mensen voor wie het is bedoeld, leidt tot drama's, mislukkingen, verdwijningen. Vandaag is geen sprake meer van een begeleidingstraject.

Dat tonen de volgende voorbeelden aan:

- Fedasil doet een kind dat in Vlaanderen school loopt, verhuizen naar een Waals terugkeercentrum, en wil op geen enkele manier flexibel zijn.
- Fedasil weigert een asielzoeker die van de terugkeerplaats terug moet verhuizen naar de gewone asielopvang omdat zijn tweede asielaanvraag werd overwogen, terug te laten keren naar zijn oorspronkelijke opvangplaats en vertrouwde begeleider. Hij moet dus naar alweer een ander centrum in een andere gemeente.
- Fedasil weigert om het verblijf in een terugkeerplaats te verlengen op dag 30 en zet iedereen gewoon op straat behalve bij een 'levensbedreigende situatie' of een opsluiting in een gesloten centrum;
- Een asielprocedure duurt jaren en het terugkeertraject wordt op een maand afgehaspeld;
- Er is te weinig tijd om een tolk te regelen om de negatieve beslissing rustig uit te leggen, of de advocaat te contacteren, of informatie te vragen bij een terugkeerorganisatie.
- Een alleenstaande moeder voelt zich in elk opvangaanbod van de overheid in de val gelokt, omdat de mazen van het net rond haar sluiten, om haar te 'doen terugkeren' zonder dat er echt naar haar geluisterd wordt;
- Begeleiders in de gewone asielopvang moeten nu mensen in de illegaliteit duwen, terwijl ze hen even goed verder hadden kunnen begeleiden.

VOORWOORD

Sinds 2012 worden asielzoekers al vanaf het indienen van hun asielaanvraag geïnformeerd over vrijwillige terugkeer. Bij een negatieve beslissing moeten ze een terugkeertrajecplan ondertekenen. En als zij nog opgevangen willen worden moeten ze verhuizen van de gewone opvangplaatsen naar 'open terugkeerplaatsen'. In deze terugkeerplaatsen mogen ze maximum dertig dagen blijven. Daarna keren ze terug naar hun herkomstland, worden ze opgesloten in een gesloten centrum, of belanden ze op straat.

Uit dit rapport blijkt dat dit zo geroemde terugkeertrajec ingevoerd door onze regering een bureaucratische aangelegenheid is geworden. Het is geen begeleidingstrajec op maat, met tijd en ruimte voor diepgaande toekomstgesprekken. Het is een one-size-fits-all procedure waarbij een geautomatiseerd systeem mensen toewijst aan opvangstructuren alsof ze voorwerpen zijn. In dit trajec kunnen of willen begeleiders niet meer weten in welke situatie of levensproject de asielzoekers zich bevinden. Zij passen strikt de voorgeschreven procedure toe. Dit gebeurt vaak zonder onderscheid volgens profiel of kwetsbaarheid. Asielzoekers worden ook vaak onder druk gezet om terug te keren. Door een gebrek aan ruimte voor een echte begeleiding worden maatschappelijk assistenten louter de uitvoerders van instructies van hogerhand.

We laten de stem van beleidsuitvoerders horen aan de beleidsmakers. In de hoop dat zij zich bewust worden van de hoge menselijke kost van het systeem. En hopelijk houden ze er rekening mee.

Afghaanse asielzoekers in Brussel

I. INLEIDING

I.1. EEN KORTE TERUGBLIK

De kiemen van het nieuwe terugkeerbeleid voor asielzoekers vinden we al terug in 2011. Toenmalig staatssecretaris voor Asiel en Migratie Melchior Wathélet stelde in januari voor om een open terugkeercentrum op te richten. De maatregel leek veeleer tot doel te hebben de afgewezen asielzoekers zo snel mogelijk uit de opvang te halen en uit te wijzen dan hen voor te bereiden op een duurzame terugkeer. Een half jaar later wijzigde het parlement de Opvangwet zodat asielzoekers in een traject van vrijwillige terugkeer kunnen stappen. Na de afwijzing van hun asielaanvraag kunnen ze in een terugkeercentrum hun terugkeer voorbereiden.

Pas in september 2011 zette de Ministerraad het licht op groen voor de terugkeercentra, maar het duurde nog eens een jaar vooraleer het opvangnetwerk de eerste opdrachten kreeg van Fedasil om afgewezen asielzoekers toe te wijzen aan open terugkeerplaatsen in één van vier Fedasil-centra.

Asielzoekers krijgen vijf dagen om te verhuizen naar de terugkeerplaatsen. Deze termijn blijkt in praktijk onwerkbaar. Verhalen over moeilijke situaties, soms echte drama's, stapelen zich op. Een overplaatsing zo kort na een negatieve beslissing blijkt schadelijk voor de mentale en soms zelfs fysieke gezondheid van sommige afgewezen asielzoekers. Het bemoeilijkt het vinden van duurzame oplossingen.

Rechters beginnen kritiek te uiten op de terugkeerplaatsen. Arbeidsrechtbanken schorten na verzoekschriften de toewijzing van een aantal gezinnen aan een terugkeerplaats op. Fedasil wordt onder dwangsom veroordeeld om de gezinnen verder op te vangen in de gewone opvangplaats.² Sommige gezinnen met kleine kinderen worden tijdens hun asielprocedure opgevangen in Wallonië en toegewezen aan een terugkeerplaats in Vlaanderen of omgekeerd. Zonder rekening te houden met de taal waarin de kinderen onderwijs volgen. De Arbeidsrechtbank oordeelt dat deze breuk in het opvangtraject tegen het belang van het kind en de kinderrechten is. Er zijn ook beslissingen waarin de Arbeidsrechtbank oordeelt dat een overplaatsing tegen het medische belang van de asielzoeker is.

WAT IS TERUGKEER?

VRIJWILLIGE TERUGKEER

Als afgewezen asielzoekers of andere mensen zonder papieren zelf kiezen om terug te keren naar hun herkomstland of een ander land. Ze kunnen daarbij worden ondersteund. Die steun bestaat uit administratieve, logistieke, financiële en re-integratiesteun. De nadruk moet normaal gezien liggen op de duurzaamheid van de terugkeer: de terugkeerders zien tijdens de voorbereiding van de terugkeer al perspectieven in hun land en krijgen bij terugkeer ook effectief kansen op een succesvolle re-integratie. Sinds 2012 moeten alle afgewezen asielzoekers, als zij nog opgevangen willen worden, verhuizen van de gewone opvangplaatsen naar open terugkeerplaatsen, om van daaruit hun vrijwillige terugkeer voor te bereiden. Fedasil, het agentschap voor de opvang van asielzoekers is verantwoordelijk voor vrijwillige terugkeer.

GEDWONGEN TERUGKEER OF UITWIJZING

Als iemand niet vrijwillig wil terugkeren dan kan ons land kiezen voor gedwongen terugkeer. Dat gebeurt door een aanhouding, en een vasthouding in een gesloten centrum. De eigenlijke repatriëring gebeurt meestal via een vliegtuig. Mensen kunnen ook worden vastgehouden aan de grens tijdens hun asielprocedure, of tot het duidelijk is dat ze ons land wel binnen mogen. Gezinnen met kinderen worden niet meer opgesloten maar opgevangen in open terugkeewoningen. De Dienst Vreemdelingenzaken is verantwoordelijk voor gedwongen terugkeer.

2 Dit zijn geen beslissingen ten gronde, maar in kortgeding of na een eenzijdig verzoekschrift.

De hoge onderduikcijfers doen parlementsleden de bevoegde staatssecretaris Maggie De Block (Open VLD) ondervragen over de negatieve effecten van herhaaldelijke overplaatsingen van asielzoekers zonder rekening te houden met hun individuele situatie. De parlementsleden vragen of de procedure van de terugkeerplaatsen, waarbij de vertrouwensband wordt doorgesneden, wordt herzien. De staatssecretaris daarentegen, stelt dat de breuk in de begeleiding net positief is:

'Het is een duidelijk signaal, waardoor ze zich bewust worden van de ernst van hun situatie, namelijk dat terugkeer onafwendbaar is en ze snel een beslissing moeten nemen.'

'Bij een negatieve beslissing moeten we zonder omwegen en zonder dralen durven duidelijk maken aan de betrokkenen dat hun toekomst niet in België ligt.'

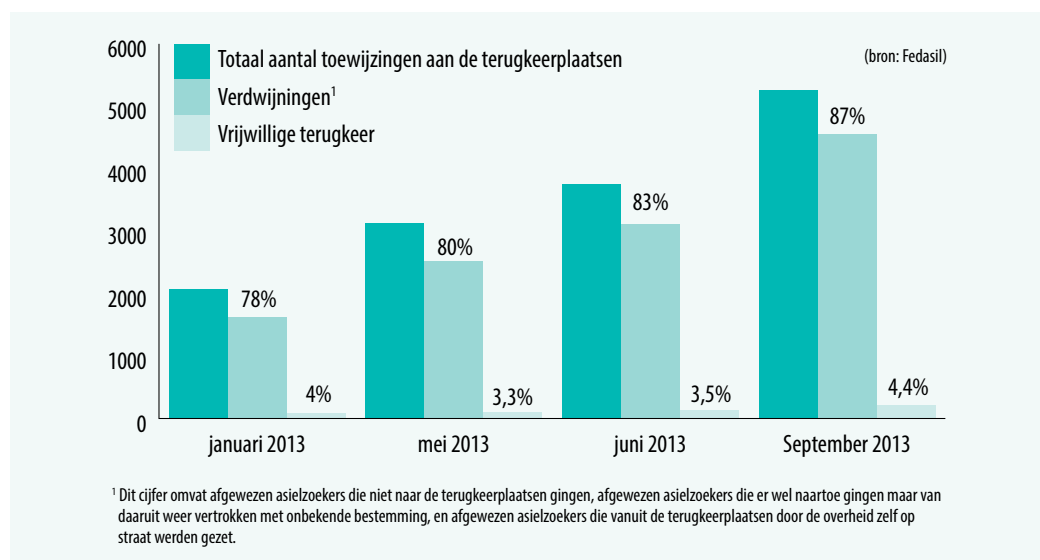
*'Studies zeggen heel duidelijk dat voor een vrijwillige terugkeer een verhuis naar open terugkeercentra beter is. Daar kunnen begeleiders die daarvoor speciaal zijn opgeleid, de mensen specifiek op hun terugkeer voorbereiden.'*³

De staatssecretaris verwijst naar studies, maar zegt niet dewelke.⁴ De gespecialiseerde begeleiders hebben niet als taak een echte toekomstbegeleiding te bieden. In realiteit worden afgewezen asielzoekers uit handen genomen van ervaren begeleiders, sommigen met jarenlange ervaring in terugkeerbegeleiding. Daarna voelen ze zich verloren in de terugkeerplaatsen waar weer nieuwe begeleiders op hen wachten.

Deze begeleiders, hoe competent ook, beschikken over onvoldoende tijd om de nodige vertrouwensbasis terug op te bouwen en zo samen met de mensen een echt traject op te zetten. Hun taak bestaat er louter in om informatie te bieden. Soms moeten ze de mensen onder druk zetten door te dreigen met een inreisverbod van drie jaar voor Europa als ze niet vrijwillig terugkeren.

1.2. CIJFERS

Het is goed dat asielzoekers snel geïnformeerd worden over vrijwillige terugkeer. Maar hun gedwongen verhuizing naar aparte terugkeerplaatsen is echter weinig effectief. De cijfers spreken voor zich.

Tot september 2013 worden 5373 personen overgeplaatst. Van hen zijn 4679 personen niet naar de terugkeerplaatsen gegaan of er wel aangekomen maar later opnieuw vertrokken zonder gekende be-

3 Commissie voor de Binnenlandse Zaken en voor de Administratieve Aangelegenheden, 4 december 2012, [Vraag om uitleg](#) van mevrouw Freya Piryns over 'de open terugkeerplaatsen voor afgewezen asielzoekers' (nr. 5-2623); [Speech Staatssecretaris Maggie De Block](#) naar aanleiding van de Algemene Beleidsnota's Asiel, Migratie en Opvang, 22 januari 2013; Commissie voor de Binnenlandse Zaken en voor de Administratieve Aangelegenheden, 28 maart 2013, [Vraag om uitleg van de heer Bert Anciaux](#) over 'de opvang van asielzoekers in de versnelde asielprocedure' (nr. 5-3124)

4 Wij hebben de studies opgevraagd, maar hebben van het kabinet van de staatssecretaris nooit een antwoord ontvangen.

HET TERUGKEERTRAJECT

In 2012 voerde de regering een terugkeertraject in.¹ Bedoeling was om asielzoekers al vanaf de indiening van een asielaanvraag te informeren over de mogelijkheid van een vrijwillige terugkeer. Binnen vijf dagen na de eerste negatieve beslissing van het Commissariaat-generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen (CGVS) moet de asielzoeker een terugkeertrajectplan ondertekenen. Als ook de rechter in beroep, de Raad voor Vreemdelingenbetwistingen, de asielaanvraag afwijst en als zij nog opgevangen willen worden, moeten de afgewezen asielzoekers verhuizen. Van hun gewone opvangplaats naar een open terugkeerplaats in Arendonk, Jodoigne, Sint-Truiden of Poelkapelle. Van daaruit moeten ze dan hun vrijwillige terugkeer voorbereiden. Ze krijgen dertig dagen om het land te verlaten. Het is de enige plaats waar ze tijdens die dagen nog kunnen genieten van een recht op opvang.²

De overplaatsing gebeurt haast zonder onderscheid volgens profiel of kwetsbaarheid. Er is geen sprake van een begeleidingstraject op maat.³ Als afgewezen asielzoekers niet binnen de vijf dagen naar de terugkeerplaats gaan, belanden ze op straat. In de terugkeerplaatsen werken Fedasil, het Federaal agentschap voor de opvang van asielzoekers en de Dienst Vreemdelingenzaken nauw samen en wisselen ze informatie uit.

Maar veeleer dan de afgewezen asielzoekers echt te begeleiden naar een realistisch toekomstperspectief wordt er gedreigd met opsluiting als ze niet willen terugkeren. Na vijftien dagen moeten ze zich al voor een vrijwillige terugkeer geëngageerd hebben. Bedoeling is alles af te handelen binnen de termijn van het uitwijzingsbevel, namelijk dertig dagen. Op dag dertig kan een verblijf in de terugkeerplaats enkel worden verlengd om de vrijwillige terugkeer uit te voeren, of, heel uitzonderlijk, in geval van een zware medische problematiek. Mensen die op die dag niet zijn teruggekeerd maar die ook niet gedwongen kunnen worden verwijderd, bv. omdat hun identificatie moeilijk verloopt, worden door de Belgische overheid op straat gezet. Mensen die in de terugkeerplaats een tweede asielaanvraag indienen en die wordt in overweging genomen, moeten terug naar de gewone opvang. Naar weer een ander centrum dan het centrum waar ze vóór de terugkeerplaats zaten.

1 Op 21 oktober 2013 stuurde Fedasil een nieuwe instructie over het terugkeertraject naar het opvangnetwerk waarin bepaalde modaliteiten nog verder aangepast werden.

2 Asielzoekers uit een land dat als veilig wordt beschouwd, moeten al vanaf de eerste negatieve beslissing naar een terugkeerplaats.

3 Slechts een kleine groep asielzoekers is vrijgesteld van overdracht naar een terugkeerplaats. Volgende mensen krijgen tijdens de dertig dagen om het land te verlaten (of na de dertig dagen in geval van een verlenging) een terugkeerbegeleiding in de gewone opvangstructuur: schoolgaande kinderen, ouders van een Belgisch kind, familiale eenheid, engagement vrijwillige terugkeer met reisdocumenten op het moment van de toewijzing terugkeerplaats, medische contra-indicatie (volgende patiënten: gehospitaliseerde patiënt, patiënt in hemodialyse, patiënt in peritoneale dialyse, bedlegerige patiënt, rolstoelpatiënt, patiënt in behandeling voor tuberculose, patiënt in chemotherapie of radiotherapie tot één maand na het einde van de behandeling, zwangere vrouw vanaf drie maanden voor de uitgerekende bevallingsdatum tot één maand na de bevalling).

stemming. Niemand weet waar ze zijn. We vermoeden dat ze soms in netwerken terecht komen waar ze kwetsbaar zijn voor uitbuiting. Sommigen gaan niet naar de terugkeerplaatsen (3800), anderen trekken er weg vóór het einde van de dertig dagen die ze hebben om vrijwillig terug te keren (438), en de rest wordt door de bevoegde administraties zelf op straat gezet aan het einde van de termijn van hun uitwijzingsbevel (441).

Vluchtelingenwerk en CIRÉ hadden dit verwacht. Na ons studiebezoek aan de Nederlandse terugkeercentra in 2010 waarschuwden we dit systeem in België niet in te voeren. België richtte bovendien eind 2001 zelf al eens terugkeercentra op, de zogenoemde Raad van State-centra. Deze centra werden kort daarop alweer gesloten omdat 84% van de afgewezen asielzoekers onderdoken zonder zich aan te melden. Hier werd de basis gelegd voor de regularisatiecampagne van 2009 waarbij heel wat mensen zonder verblijfspapieren geldige documenten kregen zodat ze wettig in België konden wonen.

Vanuit de terugkeerplaatsen worden 112 mensen opnieuw overgebracht naar de gewone asielopvang omdat hun medische regularisatieaanvraag (asielzoekers wiens ziekte niet in het thuisland kan worden behandeld, kunnen ook een medische regularisatie aanvragen) of tweede asielaanvraag zou

behandeld worden. Deze mensen worden dus een paar dagen na hun overplaatsing naar de terugkeerplaats opnieuw overgeplaatst naar weer een andere opvangplaats.

De regering gelooft dat de terugkeerplaatsen goed zijn om mensen op hun terugkeer voor te bereiden, maar van de 5373 toegewezen personen keren slechts 237 van hen, of 4,4%, ook effectief terug. De meesten komen uit 'veilige' landen en zijn nog maar een paar maanden in België, en krijgen geen re-integratiesteun. Een duurzame re-integratie in het land van herkomst is nochtans waar vrijwillige terugkeer om draait. Slechts een klein aantal mensen van de 5373 toegewezen personen wordt dus echt geholpen met re-integratiesteun om een terugkeer duurzaam te maken.

Het terugkeerbeleid is uiteraard meer dan enkel de terugkeerplaatsen. In 2012 keren in totaal 5656 mensen vrijwillig terug, een stijging ten opzichte van 2011. De terugkeerplaatsen, het speerpunt in het beleid van de regering en een schakel in het asieltraject van elke asielzoeker, zijn in de laatste vier maanden van 2012 verantwoordelijk voor slechts een 80-tal van de in totaal 5656 vrijwillige terugkeerders. De anderen zijn vooral asielzoekers die al van voor september 2012 afgewezen zijn en andere mensen zonder verblijfspapieren. Zij zijn dus nog niet onderworpen aan het terugkeertraject.

Wel is het zo dat het vrijwillige terugkeerprogramma steeds meer wordt gebruikt door afgewezen asielzoekers. Volgens Fedasil komt dat door het terugkeertraject en de professionalisering van de terugkeerbegeleiding in het opvangnetwerk voor asielzoekers.

De regering gelooft dat de overplaatsing naar een terugkeerplaats als een signaal of een drukkingsmiddel werkt, zodat asielzoekers al eerder in het traject een terugkeer zouden aanvaarden. Daardoor zouden de cijfers zo gestegen zijn. Zijn de mensen die onderduiken door het beleid van de terugkeerplaatsen dan de prijs die we moeten betalen voor de gestegen terugkeercijfers in het algemeen?

WAT IS DE INDIVIDUELE OPVANG?

Vluchtelingenwerk beheert in opdracht van Fedasil 1052 opvangplaatsen voor asielzoekers en onze Franstalig zusterorganisatie CIRÉ beheert er 1016. We doen dit samen met partnerorganisaties. We kiezen daarbij voor 'individuele' opvang. Dat is kwaliteitsvolle opvang in appartementen, studio's en woningen waarbij de autonomie van de asielzoekers en hun familie centraal staat. Onze opvangpartners begeleiden de asielzoekers op een professionele manier en houden waar nodig rekening met de individuele behoeften van de asielzoekers en hun gezin. Een bijkomend voordeel van deze individuele opvang is dat ze het contact bevordert tussen de asielzoekers en de buurtbewoners.

Vluchtelingenwerk en CIRÉ hebben een coördinerende en ondersteunende rol bij de begeleiding van asielzoekers tijdens hun asielprocedure. We geven info over nieuwigheden en wetswijzigingen rond asiel en opvang, geven vormingen op maat over de juridische en psychosociale aspecten van de begeleiding van asielzoekers, en voorzien deskundige helpdeskinfo over landeninformatie en informatie over vrijwillige terugkeer en re-integratie.

Wij geven onze begeleiders de nodige instrumenten om (afgewezen) asielzoekers te begeleiden naar een duurzame toekomst. Hiervoor trainen we begeleiders in hoe ze het toekomstperspectief en de optie terugkeer in de dagdagelijkse begeleiding kunnen integreren. Onze vorming 'Toekomstbegeleiding' leert hen op een praktische manier werken met de methodiek 'Maak de Toekomstpuzzel' ([pdf nederlandstalige versie](#) - [pdf version française](#)). We helpen hen asielzoekers te ondersteunen om tot een bewuste en geïnformeerde toekomstbeslissing te komen. En dat vanuit een integrale begeleiding zonder de vertrouwensrelatie met de asielzoekers te schaden.

Via advocacy en sensibilisering verdedigen we tot slot de rechten van asielzoekers en werken we aan het maatschappelijk draagvlak.

[Hier](#) kan je meer te weten komen over de individuele opvang van Vluchtelingenwerk Vlaanderen en CIRÉ.

2. METHODOLOGIE

2.1. VERHALEN VAN BEGELEIDERS UIT DE OPVANG

Sinds het begin van de terugkeerplaatsen in september 2012 tot mei 2013 vroegen we de begeleiders van onze opvangstructuren om bijzondere aandacht te besteden aan het terugkeertraject en de terugkeerplaatsen. Zo beslaat ons onderzoek negen maanden, voldoende om tendensen te zien en conclusies te trekken.

We verzamelden een dertigtal verhalen van deze begeleiders, waar we de meest representatieve uit selecteerden. In de verhalen zijn niet alle technische proceduredetails opgenomen, maar vooral de aspecten die de menselijke impact van het beleid tonen. Wij vroegen de begeleiders naar hun mening, op basis van hun dagelijks werk met de asielzoekers die zij naar de terugkeerplaatsen moeten sturen.

Samen met hen zochten we een antwoord op de volgende zes onderzoeksvragen:

1. Hoe communiceer je met afgewezen asielzoekers over hun toewijzing aan een terugkeerplaats? Wanneer en hoe breng je het ter sprake? Welke info geef je hen?
2. Wat is de reactie van de asielzoekers? Het effect op hun mentale gezondheid?
3. Verandert de instructie over het terugkeertraject je relatie met (afgewezen) asielzoekers? In welke zin? Wat is je mening, aanvoelen? Welke moeilijkheden ondervind je in een eventueel gewijzigde relatie?
4. Welke middelen, competenties en randvoorwaarden moeten volgens jou vervuld zijn voor een goede begeleiding van deze mensen aan het einde van hun verblijf in de opvang? Wie moet de begeleiding bieden, waar, binnen welke termijnen? Kortweg, wat zou het ideale traject zijn en welke voorwaarden moeten daarvoor vervuld zijn?
5. Bereikt het nieuwe terugkeertraject volgens jou zijn doel?
6. Wat zijn volgens jou de positieve en negatieve punten van het terugkeertraject?

De conclusies in dit rapport zijn gebaseerd op de ervaringen in de individuele opvang. Wij hopen dat dit rapport een stimulans kan zijn om een gelijkaardige evaluatie van de andere opvangstructuren te maken.

Naast specifieke ontmoetingen bij twee van onze partnerorganisaties en één met psychologen organiseerden we twee discussiemomenten met alle begeleiders van onze opvangstructuren. De citaten zonder naamvermelding komen uit die gezamenlijke discussiemomenten.

WELKE PARTNERORGANISATIES ZIJN IN HET RAPPORT AAN HET WOORD?

- Caritas International. Deze partnerorganisatie werkt samen met een ruim netwerk van eerstelijnsdiensten die instaan voor de sociale en juridische begeleiding, zoals CAW Middenkust in Oostende en Cap-Migrants in Luik.
- CAW Mozaïek, Brussel
- CAW De Mare, Antwerpen
- SESO, Sociale dienst Socialistische Solidariteit

2.2. INFORMATIE UIT DE TERUGKEERPLAATSEN

Met de maatschappelijk werkers van onze opvangstructuren bezochten we de terugkeerplaatsen van Poelkapelle en Jodoigne. De directies organiseerden voor ons een voorstelling van hun werk en een rondleiding in het centrum. In dit rapport nemen we een kort verslag van dat bezoek op.

3. BEGELEIDERS VERTELLEN

De verhalen zijn onderverdeeld in drie grote thema's: de kwetsbaarheden en slapende trauma's die door de schok van de verhuis naar de terugkeerplaatsen weer naar bovenkomen, het zorgvuldig opgebouwde vertrouwen dat in een paar dagen weer wordt afgebroken om nooit meer te worden hersteld, en de problemen veroorzaakt doordat mensen worden behandeld als dossiers die herhaaldelijk van de ene opvangstructuur naar de andere worden verplaatst.⁵

3.1. 'WIJ GEVEN GEEN SIGNAAL, WIJ MOETEN EEN SCHOK TOEDIENEN'

Volgens de regering is de verhuis naar een terugkeerplaats een signaal dat de afgewezen asielzoeker aanzet om terug te keren. Begeleiders getuigen dat de verhuis asielzoekers eerder een schok toedient, dan dat het hen een signaal geeft.

Een terugkeertraject met weinig ruimte, tijd en flexibiliteit voor begeleiders en asielzoekers leidt tot een plotse breuk in de relatie tussen beide. Op een paar dagen moeten asielzoekers rouwen om de mislukking van hun migratieproject én zeer moeilijke beslissingen nemen. Door de overplaatsing naar een terugkeerplaats verliezen ze de weinige oriëntatiepunten die ze tijdens hun opvang in België hadden. Ze verliezen hun houvast en begrijpen niet wat hen overkomt, noch waarom ze binnen de vijf dagen moeten verhuizen⁶.

Angst en woede steken de kop op, soms ook zelfmoordpogingen, depressies, slaapproblemen, trauma's, huiselijk geweld en spoedopnames in het ziekenhuis. Het beleid volgt vooral een managementlogica en beschouwt de menselijke kwetsbaarheden veeleer als externe factoren. Het houdt geen rekening met de ervaring van de begeleiders op het terrein.

Deze managementbenadering kan kwetsbaarheden verergeren en de begeleiding bemoeilijken. Uit de verhalen van de begeleiders blijkt dat kwetsbaarheden eerst moeten bovendrijven, en escaleren in een drama, voordat de administratie passende maatregelen treft. Alsof het pas dan duidelijk wordt dat we niet met dossiers, maar met mensen werken. Zwangere vrouwen, psychisch of fysiek zieke asielzoekers die in behandeling zijn, schoolgaande kinderen: zo goed als iedereen⁷ moet op vijf dagen verhuizen, ook al is het de zoveelste verhuis op een paar maanden. En dat terwijl een integratie van die menselijke aspecten net de sleutel is tot een geslaagd traject.

Kris Vanduffel (Stedelijk Opvanginitiatief, Gent)

over Besa, alleenstaande moeder met twee kinderen uit Albanië

(partnergeweld, trauma, zelfmoordpoging, hospitalisatie, verdwijning)

'Besa, een alleenstaande moeder uit Albanië, gaat bij een sociale hulporganisatie aankloppen. Zij en haar twee kindjes van negen en zeven zijn mishandeld door haar echtgenoot. We bieden haar en haar kinderen onderdak in ons opvanginitiatief. De kinderen zien er vermoeid en getraumatiseerd uit, maar bloeien na een paar weken op hun Gentse school helemaal open. Besa staat op een wachtlijst bij het Centrum voor Geestelijke Gezondheidszorg in Gent, voor een behandeling tegen haar depressie.'

'Net toen ze weer wat stabiliteit hadden gevonden, komt de negatieve asielbeslissing en moeten ze onmiddellijk naar de terugkeerplaatsen. We brengen het nieuws met een telefonische tolk. Besa breekt het gesprek onmiddellijk af. De kinderen worden nog maar eens halsoverkop uit hun klas weggerukt zonder een kans op een deftige afronding en afscheid. Is dat niet evenzeer traumatisch voor de andere klasgenootjes?'

5 De namen van de asielzoekers zijn fictief. Van sommige asielzoekers hebben we ook de nationaliteit en het vluchtverhaal aangepast om te vermijden dat de asielzoekers herkenbaar zouden zijn.

6 De praktijk toont dat het moeilijk is om zich een vrijwillige terugkeer voor te stellen, zolang de persoon geen definitieve beslissing heeft ontvangen in zijn asielprocedure of andere verblijfsprocedures. De geboden informatie dringt meestal pas volledig door nadat de definitieve beslissing is gevallen. In het huidige terugkeertraject is de termijn van vijf dagen dus te kort om een terugkeerbeslissing te nemen.

7 Voor de uitzonderingen: zie voetnoot 3 op pagina 9.

‘Besa neemt een overdosis geneesmiddelen en wordt in het ziekenhuis opgenomen. Pas dan stelt Fedasil haar vrij van een verhuis naar een terugkeerplaats. Moet het dan echt eerst tot een hospitalisatie komen vooraleer Fedasil ziet dat de psychologische problemen gevaarlijk zijn? Een andere aanpak met meer omkadering – tolk ter plaatse, praten over terugkeer op het geschikte moment – had misschien drama’s kunnen voorkomen.’

‘Besa wordt ontslagen uit het ziekenhuis, maar bij ons kan ze niet meer blijven. Onze opvangstructuur beschikt niet over de juiste omkadering voor mensen met zelfmoordneigingen. We vragen en bekomen een transfer bij Fedasil, maar Besa wil er niet op ingaan. Ze is bij vrienden gaan wonen. In februari hebben we een laatste rondetafelgesprek met Besa en alle betrokken diensten. Ze legt de schuld voor haar situatie bij ons en vertrekt met slaande deuren. We hebben haar nooit meer terug gezien. Ik denk dat ze op dit moment ergens in Engeland rondwaalt.’

‘Het is alsof de overheid ons niet vertrouwt. Waarom zouden ze afgewezen asielzoekers anders zo snel en abrupt bij ons wegplukken? Wij zijn nochtans voldoende capabel om asielzoekers de nodige informatie en begeleiding te bieden over hun opties. Wij staan verre van weigerachtig tegenover vrijwillige

terugkeer, maar het is wel een kwestie van maatwerk. Waarom krijgen wij niet wat meer tijd en ruimte om dat te bieden? Het kan onmogelijk in de terugkeerplaatsen geleverd worden als alle vertrouwensbanden eerst worden opgeblazen. Wij kunnen deze kwetsbare mensen het best inschatten en toch hebben we niks in de pap te brokken na de negatieve beslissing.’

‘Besa verbleef met een enorme emotionele bagage in ons Stedelijk Opvanginitiatief. Je kan een begeleiding van asielzoekers nooit reduceren tot een strak plan. Het zijn geen dossiers, maar mensen die elk een andere aanpak vragen. De terugkeerplaatsen maken brandhout van die gedifferentieerde aanpak. Vooral kwetsbare asielzoekers met een psychische problematiek hebben een andere behandeling nodig. De plotse verhuis kan traumatiserend zijn en onderdrukte spanningen losweken.’

‘De overplaatsing naar de terugkeerplaatsen betekent het definitieve einde van de band met de asielzoekers en daardoor ook het einde van de invloed die wij en de overheid op hen hebben. Regelmatig moeten wij mensen op straat zetten, mensen die bereid zijn terug te keren, maar bang zijn dat hun medische, sociale of psychologische opvolging in de terugkeerplaatsen in het gedrang komt. Dus gaan ze er niet naar toe en zetten wij hen op straat terwijl wij hen perfect verder hadden kunnen begeleiden naar een terugkeer. Hoe zinloos is dat?’

Je kan een begeleiding van asielzoekers nooit reduceren tot een strak plan. Het zijn geen dossiers, maar mensen die elk een andere aanpak vragen. De terugkeerplaatsen maken brandhout van die gedifferentieerde aanpak.

Nathalie Braun (Caritas International, Louvranges)

over Baina, een alleenstaande moeder met een klein kind uit Nigeria

(zelfmoordpoging)

Nathalie Braun

‘Baina leeft met haar kindje, de vader en haar schoonfamilie in Nigeria. De man misbruikt en mishandelt haar en de Nigeriaanse autoriteiten doen er niets tegen. Daarom besluit ze te vluchten naar België om hier bescherming te zoeken. Haar schoonfamilie zoekt haar en wil haar kind afnemen. Het kind is ziek en heeft een operatie nodig.’

‘Aan het einde van haar asielprocedure in België verblijft Baina in één van onze woningen. Ze volgt de administratieve procedures in haar dossier heel nauwgezet en waakzaam op. Vooral de scholing van haar kindje ligt haar nauw aan het hart.

Ze is bovendien een grote steun voor de andere bewoners van onze opvangstructuur. De

vertrouwensrelatie met zowel ons sociaal team als met andere bewoners is sterk tot het eind.’

‘Drie en een halve maand na haar aankomst, na de definitieve negatieve asielbeslissing, vertel ik haar dat ze naar een terugkeerplaats moet. Zoals altijd vrees ik het moment van die aankondiging en de reactie van de vrouwen. Ik moet telkens weer nadenken over de juiste manier om het harde nieuws te brengen.’

‘Voor Baina was het de druppel. De definitieve negatieve asielbeslissing samen met de verplichte verhuis naar een terugplaats schokt haar diep. Ze maakt een scène in ons bureau en weigert een kalmeermiddel te nemen. Haar behandelende arts is niet beschikbaar. De situatie is zeer gespannen: ze probeert uit het raam van de tweede verdieping van haar appartement te springen. Gelukkig helpen de andere vrouwen haar te kalmeren. We bellen de hulpdiensten, maar ze aarzelen omdat ze voor een hospitalisatie de toestemming van de persoon nodig hebben. Baina weigert en zowel de ziekenwagen en de politie vertrekken weer.’

Volgens het personeel van het centrum is het de eerste keer dat een asielzoeker begeleid wordt naar de terugkeerplaats. Voor ons is het noodzakelijk om onze cliënten tot het einde toe te ondersteunen en erover te waken dat de nodige informatie bij de juiste diensten terecht komt.

‘We stellen voor om samen met Baina naar de terugkeerplaats te gaan. Uiteindelijk gaat ze akkoord. De andere bewoners overtuigen haar omdat geen van hen de verantwoordelijkheid wil nemen om met haar de nacht door te brengen of haar in het oog te houden. Ze helpen haar met inpakken. De volgende ochtend brengen we Baina naar de terugkeerplaatsen.’

‘Daar wordt ze zeer warm ontvangen door het personeel van het centrum. We hadden de maatschappelijk

werkers en medische dienst van de terugkeerplaatsen gewaarschuwd voor de gevoelige situatie. We gaven hen ook alle relevante informatie mee om de continuïteit van de zorg en de sociale ondersteuning te garanderen. Volgens het personeel van het centrum is het de eerste keer dat een asielzoeker begeleid wordt naar de terugkeerplaats. Voor ons is het noodzakelijk om onze cliënten tot het einde toe te ondersteunen en erover te waken dat de nodige informatie bij de juiste diensten terecht komt.’

‘Tijdens haar verblijf in de terugkeerplaatsen neem ik contact op met Baina. Ze kan langer dan de voorziene maximumtermijn van dertig dagen in de terugkeerplaatsen blijven, zodat haar zoon kan worden geopereerd, zoals wij dat met hen hadden geregeld. Eén dag voor het einde van de termijn die ze had gekregen om vrijwillig terug te keren, vertrekt Baina uit de terugkeerplaats.’

‘Het personeel van de terugkeerplaats gaf haar bij haar vertrek adressen van de noodopvang in Brussel mee. Vandaag zit ze in de problemen. Ze nam onlangs contact op met onze diensten, opdat wij haar opnieuw zouden helpen.’

Anne Demuyser (CAW Middenkust, Oostende)

over Jawid en Khatira uit Afghanistan

(kort voor overplaatsing zegt Khatira dat ze verkracht werd door de taliban)

‘Jawid en Khatira zijn op de vlucht voor de Taliban in Afghanistan. Ze behoren tot de sterk vervolgte Hazari-minderheid. Ze vluchten naar België en vragen asiel aan. Net wanneer ze bij ons in het appartement in Oostende aankomen, wijst het Commissariaat-generaal hun asielaanvraag af. In onze individuele opvang kunnen ze net zelfstandiger gaan leven en integreren in België, maar tegelijk moeten we hen nu vragen een document te ondertekenen over vrijwillige terugkeer. Dat zijn te veel verwarrende boodschappen op te korte tijd. Daarbovenop zouden wij moeten kunnen doordringen tot de mensen om hun noden te leren kennen. Zonder tolk is dat sowieso heel moeilijk.’

‘Khatira probeert al een tijdje zwanger te worden. Het is een zeer gevoelig onderwerp voor deze Afghanen, maar ik bouw een sterke vertrouwensband met hen op. Zo sterk dat Khatira me toevertrouwt dat ze verkracht werd door Taliban. Met één traan toont ze haar onderdrukt

verdriet. Het woord “verkrachting” durft ze nooit in de mond te nemen. Ik probeer haar gerust te stellen, en toch, hoe moeilijk dat ook is, breng ik ook een eventuele terugkeer ter sprake.’

‘Dan komt de definitieve negatieve beslissing in beroep. En net in die dagen krijgt Kathira te horen dat ze zwanger is. Jawid en Khatira willen een nieuwe asielaanvraag indienen. Khatira voelt zich nu pas klaar om over de verkrachting te spreken. Ze had het in het eerste interview niet ter sprake durven brengen. Ze zijn timide en gesloten. Het Commissariaat-generaal ontkent niet dat hun dorp gevaarlijk is, maar zegt dat Jawid en Khatira niet “aantonen dat ze daar gewoond hebben”. Ik wist van in het begin dat ze hun verhaal heel slecht zouden brengen voor het asielinterview.’

‘Ik had hen graag verder begeleid in al die gevoelige stappen, maar helaas moet ik ze net op dat moment laten gaan. Ze moeten naar de terugkeerplaatsen in Poelkapelle, wat een opvolging moeilijk maakt. Ik moet heel hun medische en psychologische situatie uitleggen aan de directie van de terugkeerplaatsen. Om haar verkrachting te bewijzen voor de tweede asielaanvraag moet ze naar de gynaecoloog. Ze wil enkel naar haar eigen gynaecoloog in Oostende. En als hun tweede asielaanvraag zou behandeld worden, zouden ze niet eens terug naar Oostende mogen komen maar zouden ze naar een opvangcentrum moeten gaan dat Fedasil hen toewijst. Waarom kan ik dit koppel niet gewoon verder begeleiden vanuit onze opvang in Oostende?’

Ze moeten naar de terugkeerplaatsen in Poelkapelle, wat een opvolging moeilijk maakt. Ik moet heel hun medische en psychologische situatie uitleggen aan de directie van de terugkeerplaatsen.

Joachim De Wolf (CAW Middenkust, Oostende) over Mariam en Youssef uit Egypte

(Youssef dreigt met zelfmoord, Mariam met scheiding, administratieve fout)

Joachim De Wolf

‘Mariam en Youssef zijn christenen uit Egypte. We analyseren waarom ze hun land hebben verlaten en bereiden hen voor op het asielinterview. Dat schept vertrouwen. Het zorgt ervoor dat ze persoonlijke informatie met ons delen in plaats van te verzwijgen. Doordat Caritas de administratieve taken op zich neemt, kunnen wij echt focussen op de belangrijke psychosociale begeleiding. Anders gaat de administratieve rol overheersen en dat breekt het vertrouwen.’

‘Als we Mariam vertellen dat ze naar een terugkeerplaats moeten, reageert ze kalm, maar aangeslagen. In zulke situaties proberen we zo veel mogelijk aanwezig te zijn voor het gezin. Maandagochtend ga ik opnieuw op huisbezoek. Ik tref Mariam vermoeid en ontredderd in pyjama op het bed, met zwarte kringen onder de ogen en twee hyperactieve kinderen waarover ze zich niet kan ontfermen. Kon de staatssecretaris dit beeld maar zien.’

‘Ik heb een zwaar weekend achter de rug’, vertelt ze. ‘Mijn man was het hele weekend buiten zichzelf. Ik overweeg om van hem te scheiden’. Die ochtend is hij spoorloos en telefonisch onbereikbaar. Gelukkig duikt hij rond half drie weer op, maar gekalmeerd is hij niet. Na een huisbezoek bevestigt onze psycholoog dat de psychologische staat van Youssef – hij dreigt met zelfmoord – gevaarlijk kan zijn.’

‘Omdat niemand in crisismomenten belangrijke beslissingen kan nemen, “parkeren” we even Mariam’s vraag om te scheiden van haar man. Maar het illustreert hoe onderliggende

In de terugkeerplaatsen moeten ze binnen de vijftien dagen over een terugkeer beslissen. Met nieuwe begeleiders die ze niet kennen en die dreigen met een gedwongen uitwijzing. Het is een illusie dat dat kan werken.

spanningen en conflicten op agressieve manier naar boven komen door te hevig en te snel de druk op afgewezen asielzoekers op te voeren. Laat staan dat je hen dan nog naar een duurzame terugkeer kan begeleiden.’

‘Uiteindelijk vertrekt het gezin verslagen naar de terugkeerplaatsen in Arendonk. Na de lange reis krijgen ze te horen dat het centrum niet op de hoogte is van hun komst. Diezelfde avond belt Mariam: “Ik begrijp niet dat wij al deze problemen moeten doormaken om in Arendonk te horen dat ze niet op ons zitten te wachten”. In de terugkeerplaatsen moeten ze binnen de vijftien dagen over een terugkeer beslissen. Met nieuwe begeleiders die ze niet kennen en die dreigen met een gedwongen uitwijzing. Het is een illusie dat dit kan werken. Al ons werk en de vertrouwensbasis waarop wij oplossingen kunnen uitwerken, worden verbroken. Mariam en Youssef zijn niet in de terugkeerplaatsen gebleven. Ondertussen wonen ze ergens ondergedoken in Antwerpen, zonder papieren.’

“Als we informatie over vrijwillige terugkeer te veel opdringen na een eerste negatieve beslissing, tonen mensen angst: hun weigering wordt dan concreter. Dit terugkeertraject toont duidelijk de beperkte perspectieven die we aan de afgewezen asielzoekers kunnen bieden. Dat brengt een gelatenheid met zich mee en een verlies aan vertrouwen in onze begeleiding. Vanaf de eerste negatieve beslissing is de boodschap ‘terugkeer’ zo aanwezig dat het de hele begeleiding gaat overheersen. Dit kan perverse effecten hebben op de asielzoeker.” (Marie-Paule Collinge, Cap-Migrants)

“Volgens de staatssecretaris maken mensen keuzes en kiezen zij vrij voor een vrijwillige terugkeer. Maar in stressvolle situaties is er geen vrije keuze mogelijk. Terugkeer is verre van de slechtste oplossing in veel gevallen, integendeel. Maar onder druk kunnen de mensen dat spoor niet bewandelen. Het is echt spijtig, maar in plaats van een nieuwe toekomst in het land van herkomst uit te bouwen zijn zij in armoede, bevinden ze zich opnieuw in de miserie, zonder perspectieven.” (Benoît Daxhelet, Seso)

“Als maatschappelijk werker hebben wij altijd geleerd om onze cliënten in evenwicht te houden. Met dit terugkeertraject moeten wij net het omgekeerde doen.” (Ludivine Gaillard, Cap Migrants)

“Het bestaan van een terugkeercentrum op zich stoort me niet. Er moet ooit een einde komen aan onze hulpverlening, begeleiding en opvang. Wat me stoort, is de manier waarop het is georganiseerd. Mijn werk is vervormd. Ik heb het gevoel direct voor de staatssecretaris te werken.” (Parvin Mohseni Seso)

“Maatschappelijk werkers in opvangstructuren reproduceren zelf, als verdedigingsmechanisme, de attitudes van dit blinde geweld. Ze kunnen niet meer doen dan akte nemen van het geweld dat ze de asielzoeker moeten aandoen, om te kunnen omgaan met de pijn en de onmacht waarmee zij geconfronteerd worden. Waarom toch zo’n haast en inzet van dergelijke agressieve maatregelen in de laatste fase van de opvang van een asielzoeker?” (Pascale De Ridder Psycholoog Ulysses)

3.2. 'WIJ BOUWEN MAANDENLANG VERTROUWEN OP EN DAT WORDT OP ÉÉN DAG AFGEBROKEN'

Wanneer asielzoekers gedurende hun verblijf in het opvangnetwerk begeleid worden door een maatschappelijk werker die ze vertrouwen, voelen ze zich kwaliteitsvol ondersteund en kunnen ze zich beter een eventuele terugkeer naar het thuisland voorstellen. Om zich een re-integratie in het thuisland te kunnen voorstellen en zich goed te kunnen voorbereiden op die moeilijke stap, zijn tijd en de juiste omstandigheden nodig. Een terugkeertraject onder druk verzwakt de vertrouwensband en maakt dat asielzoekers zichzelf kunnen verliezen in een parcours dat zich boven hun hoofd afspeelt. Zo is het veel moeilijker zich open te stellen voor een terugkeer.

Het huidige terugkeertraject breekt het vertrouwen, dat begeleiders gedurende maandenlang opbouwden en waarop zij echte oplossingen kunnen uitwerken, op een paar dagen weer af. En het wordt nooit meer hersteld tijdens de dertig dagen in de terugkeerplaatsen.

Begeleiders op hun beurt verliezen dan weer het vertrouwen in de consistentie en waarde van hun eigen missie als maatschappelijk werker. Want die missie vergt een inlevingsvermogen, een onpartijdige analyse van alle toekomstkansen en niet enkel een terugkeer naar het thuisland. Er moet plaats zijn voor psychosociale ondersteuning. De begeleiders moeten kunnen zoeken naar duurzame oplossingen en echte perspectieven, en aandacht geven aan het sterker maken van asielzoekers zodat die zelf een vrije en geïnformeerde keuze kunnen maken.

De regering heeft niet gekozen voor maatwerk door gespecialiseerde begeleiders, maar voor een rigide toepassing van regels. En ook bij de begeleiders groeit er een vertrouwenscrisis. Zoals één van hen het verwoordt: 'Het is alsof de overheid ons niet vertrouwt. Waarom zouden ze afgewezen asielzoekers anders zo snel en abrupt bij ons wegplukken?'

Annick Van de Water (CAW De Mare, Antwerpen)

over Ganesh en Sunita, koppel met vier kinderen uit Nepal

(procedurefout, Ganesh vertrouwt Annick niet meer, begeleiding onmogelijk)

Annick Van De Water

'Sunita vlucht met haar vier kinderen van Nepal naar België nadat haar echtgenoot Ganesh bedreigd werd door de Maoïsten. Ganesh komt hen later achterna. Ze vragen asiel aan. Ik zoek een school voor de kinderen. Ganesh en Sunita zijn erop gebrand om hun weg te vinden in België en gaan allebei Nederlandse les volgen. Ganesh werkt ook een aantal uren in de week. We bereiden het gezin goed voor op het asielinterview en op een eventuele negatieve beslissing.'

'Vijf maanden na hun asielinterview volgt de negatieve beslissing en een eerste uitwijzingsbevel. We leggen uit wat er nu volgt. In plaats van terugkeer op een aftastende manier ter sprake te brengen, moeten we hen van Fedasil een terugkeerplan doen ondertekenen ook al kunnen ze nog in beroep gaan. Ze begrijpen niet waarom ik hen iets wil opdringen. "We willen eerst de hele procedure doorlopen en dan misschien aan terugkeer denken", zegt Sunita.'

'Ganesh en Sunita worden overladen met informatie en zijn helemaal in de war. Als begeleider heb ik mijn handen vol met administratie en is er geen tijd voor diepgaande toekomstgesprekken en de voorbereiding van het beroep. Ook het beroep is negatief, en dan moet alles plots heel snel gaan. Ik kan niet eens de motieven van de beslissing met hen bespreken. Blijkt dat ze werden afgewezen om louter technische redenen, maar het gaat om een administratieve fout van de rechtbank en daar heeft Ganesh een bewijs van.'

'De rechtbank weigert de fout recht te zetten en zegt dat Ganesh en Sunita nog eens in beroep moeten gaan. Toch krijgen ze via de post een nieuw uitwijzingsbevel en moeten ze binnen de vijf dagen naar de terugkeerplaatsen in Poelkapelle. De ene instantie zegt dat ze in beroep moeten gaan, de andere dat ze moeten verhuizen om naar hun thuisland terug te keren. Dat krijg ik hen niet uitgelegd. Ik moet op een paar dagen uitzoeken hoe het beroep

in te dienen en de gevolgen van alle procedures meedelen. Als begeleider moet ik de tijdsdruk en de regels van Fedasil volgen en die zijn niet hetzelfde als het tempo dat deze mensen aankunnen.

Uiteindelijk moeten ze niet naar de terugkeerplaats, maar het is te laat: het gezin is uitgeput en vertrekt. Officiële documenten bespreken ze eerst met hun advocaat en niet meer met mij, ze vertellen me niets meer over hun toekomstplannen, ze beantwoorden mijn telefoontjes niet meer en huren hun eigen appartement. Het vertrouwen dat ik had opgebouwd is in één klap weg.'

De ene instantie zegt dat ze in beroep moeten gaan, de andere dat ze moeten verhuizen om naar hun thuisland terug te keren.

'Trajectbegeleiding is cruciaal om de band met de asielzoeker te behouden van het begin tot het einde. Praten over vrijwillige terugkeer is deel van dit traject, maar het moet wel op het juiste moment en met de juiste omkadering gebeuren. Wij kunnen dit het best inschatten.

De overheid onderschat het gevaar van een overplaatsing van iedereen zonder onderscheid. Het is ingrijpend en moet op zijn minst geval per geval worden ingeschat.'

Sanne, de begeleider van Caritas neemt het dossier over omdat Annick in verlof gaat. Sanne getuigt: 'Ganesh en Sunita krijgen gelijk in beroep. Hun zaak moet opnieuw behandeld worden. Ze hebben dus opnieuw recht op opvang en wonen weer in één van onze woningen, maar hun Nederlandse les mogen ze niet verder zetten en Ganesh mag niet meer werken. Ze vallen in een situatie van afhankelijkheid en wachten. Ganesh komt zijn bed bijna niet meer uit. Het lijkt alsof ze wegwijnen.'

'Ganesh en Sunita begrijpen dat de kans op een nieuwe negatieve beslissing reëel is, maar ze zeggen nu al dat ze niet naar een terugkeerplaats zullen gaan. Zoals heel wat families geloven ze niet dat het om vrijwillige terugkeer gaat. Ze denken dat ze zullen moeten terugkeren. Ik probeer het te hebben over hun toekomst, maar ze zijn afstandelijk. Ze weten dat wij hen zullen overplaatsen en willen niet meer met ons meewerken.'

Slaapkamer in de terugkeerplaatsen van Jodoigne

Sonia D'Elia (Caritas International, Charleroi)

over Ahmadullah en Harifa, koppel met drie kinderen uit Afghanistan

(te korte termijnen, agressieve maatregel, geen tolk)

'Ahmadullah en Harifa komen uit Afghanistan. Ahmadulla werkt in een Afghaanse mensenrechtenorganisatie die campagne voert tegen discriminatie. Hij is ook de chauffeur van de directeur van de organisatie. Hij en zijn familie worden bedreigd door de Taliban. Het echtpaar vlucht met hun drie kinderen naar het buitenland. Net als vele andere Afghanen is hun vluchtroute over land eindeloos. Ze betalen mensensmokkelaars helemaal tot in Griekenland en komen uiteindelijk in België terecht.'

'Vijf maanden na hun aankomst in één van onze opvanghuizen krijgen ze een definitieve negatieve asielbeslissing. We zeggen hen dat ze het huis moeten verlaten en naar een terugkeerplaats in Sint-Truiden moeten gaan. Vanaf dat moment is het een echte race tegen de klok, een 'countdown'. Het gezin verliest volledig het evenwicht. Ze begrijpen niet wat er gebeurt en waarom ze binnen vijf dagen moeten verhuizen.'

'We moeten deze stap beter kunnen voorbereiden en directer kunnen communiceren met de asielzoekers, om geen tijd te verliezen. We hebben meer flexibiliteit nodig om de opvang te beëindigen, het vertrek te organiseren en de asielzoekers te helpen hun prioriteiten te stellen. Het gezin is lam geslagen door de situatie.'

'Harifa kampt met ernstige medische problemen. Sinds haar aankomst in België verloor ze veel gewicht. Door de schok en de stress van de plotse verhuis naar een terugkeerplaats verergert haar toestand en moet ze met spoed worden opgenomen in het ziekenhuis. Daardoor kan het gezin niet naar de terugkeerplaats. Fedasil aanvaardt dat ze in ons opvanghuis mag blijven omwille van medische redenen, maar het gezin weet dat ze het huis vroeg of laat zullen moeten verlaten. We houden daar zeker rekening mee in onze begeleiding.'

'Wat ik onaanvaardbaar vind, is dat wij het recht op informatie van de asielzoekers moeten schenden. Op zulke korte tijd kan ik geen tolk regelen, zelfs geen telefonische tolk. Ik moet alles met hand en tand uitleggen, maar de kinderen als tolk inschakelen, dat zal ik nooit doen.'

'Door deze 'countdown' kunnen wij geen kwaliteitsvol werk leveren. Emotioneel is het al erg moeilijk. En dat we niet eens helder kunnen communiceren veroorzaakt nog eens een hoop frustratie. Ik had makkelijk een agressieve manier van communiceren kunnen aannemen, zonder het zelf te beseffen. Zo hulpeloos ben ik en zo weinig tijd heb ik om een stap terug te zetten of een echte sociale begeleiding op te zetten. Ik zou eigenlijk mijn missie als maatschappelijk werker moeten negeren om de asielzoeker binnen de vijf dagen onze opvang te doen verlaten.'

'Het agressieve van deze maatregel is het gebrek aan ruimte, tijd en flexibiliteit. Deze maatregel heeft ernstige gevolgen voor de geestelijke gezondheid van de gezinnen, maar ook voor die van de begeleiders. Er is gewoon geen enkele speelruimte : de keuze is tussen een verhuis naar een terugkeerplaats binnen vijf dagen of de straat op in de illegaliteit.'

Deze maatregel heeft ernstige gevolgen voor de geestelijke gezondheid van de gezinnen, maar ook voor die van de begeleiders. Er is gewoon geen enkele speelruimte : de keuze is tussen een verhuis naar een terugkeerplaats binnen vijf dagen of de straat op in de illegaliteit.

Anne Demuyssere (CAW Middenkust, Oostende)

over Arthur en Ruth, koppel met vier kinderen uit Congo

(wil terugkeren, maar vertrouwt terugkeerplaatsen niet, vrouw verkracht en zwanger)

Anne Demuyssere

‘Arthur is chauffeur voor verschillende ngo’s in Kinshasa. Tijdens de verkiezingscampagne van Kabila voert hij oppositie. Hij vertelt dat soldaten hem arresteerden en zijn vrouw Ruth verkrachtten. Na hun asielaanvraag in België wachten ze meer dan een jaar op het eerste asielinterview. Ze wonen maandenlang in het Klein Kasteeltje, een groot opvangcentrum in Brussel. Dat is erg moeilijk voor Ruth. Ze moeten drie keer op gesprek bij het Commissariaat-generaal. Ruth wordt met een buikinfectie in het ziekenhuis opgenomen. Het blijkt verband te houden met de verkrachting.’

‘Ik zie hoe getraumatiseerd Ruth is en kan maar niet tot haar doordringen. Na heel wat gesprekken kan ik hen overtuigen om tijdens het asielinterview over de verkrachting te spreken en de medische bewijzen van het ziekenhuis aan de dossierbehandelaar voor te leggen. De eerste negatieve beslissing komt er pas twee jaar nadat ze asiel vroegen. En net in die periode is Ruth eindelijk zwanger. Ruth en Arthur hadden altijd nog een kindje gewild, maar Ruth ondervond zwangerschapsproblemen door de verkrachting.’

‘Ook hun beroep wordt afgewezen. Hun asielprocedure duurt op dat moment al twee en een half jaar en nu moeten ze plots binnen vijf dagen naar een terugkeerplaats. Hoe kan ik

Hun asielprocedure duurt op dat moment al twee en een half jaar en nu moeten ze plots binnen vijf dagen naar een terugkeerplaats.

Hoe kan ik dat uitleggen?

dat uitleggen? Toch spreek ik over terugkeer. Arthur wil terugkeren, maar enkel als hij een doktersgarantie krijgt dat Ruth geen risicozwangerschap tegemoet gaat en ze zich veilig in een ander deel van Congo kunnen vestigen. Hij wil niet illegaal in België blijven met vier kinderen en een zwangere vrouw.’

‘“We durven niet naar die terugkeerplaats. We willen dat jij ons verder helpt, zoals je tot nu heel goed gedaan

hebt”, vertellen ze me. Ik antwoord dat we hen in het appartement zullen laten wonen als ze intekenen op een vrijwillige terugkeer en ze de kosten van de woning vanaf nu zelf betalen. Want in de terugkeerplaats worden ze na dertig dagen ofwel op straat gezet ofwel naar Congo terug gestuurd. Beide scenario’s zouden een ramp zijn als Ruth’s zwangerschap problematisch zou zijn.’

Sarah Masia (CAW Mozaïek, Brussel)

over Yari, alleenstaande moeder met kind uit Guinee

(denkt dat Sarah haar in de val wil lokken en verdwijnt)

Sarah Masia

‘Yari, een alleenstaande moeder, is zwanger wanneer ze alleen naar België komt op de vlucht voor een gedwongen huwelijk in Guinee. Haar asielaanvraag wordt afgewezen. Ik probeer haar duidelijk te maken dat ze binnen de vijf dagen naar de terugkeerplaatsen in Poelkapelle moet gaan en dat ze dertig dagen heeft om naar Guinee terug te keren. Ze vreest voor eerwraak door haar vader. Zelfs haar vriend, de vader van haar kindje, is er niet meer om haar op te vangen. Hij verhuisde naar Zuid-Afrika om er met een andere vrouw te trouwen.’

‘Ik leg uit dat Poelkapelle een open centrum is, maar ze vertrouwt me niet. Ze denkt dat ik haar in de val lok. “Gaat

het niet om een gesloten centrum waar ze me zullen terugsturen?” We beklemtonen hoe moeilijk een leven in de illegaliteit is. Op de valreep maken we een afspraak met Caritas om Yari in contact te brengen met een partnerorganisatie in haar thuisland. Een realistisch beeld van de situatie in Guinee en de zekerheid dat iemand haar zal helpen, kan haar vertrouwen misschien vergroten. Maar op vijf dagen kunnen we niets betekenisvol ondernemen.’

‘De dag voor haar geplande vertrek naar Poelkapelle vraagt Yari naar haar spaargeld. Ik voel dat ze voor de illegaliteit kiest en sta machteloos. Is het niet onverstandig om deze vrouw een onzekere toekomst in te sturen? Het is zeker dat ze niet naar de terugkeerplaatsen zal gaan en bij ons mag ze niet blijven. Dus verliezen we haar. Een dag later vinden we het appartement leeg. Ik weet niet wat er van haar geworden is. Nog één keer kunnen we haar bereiken. Ik vertel dat ze recht op opvang heeft omdat ze een minderjarig kind heeft. Maar ze zegt: “Neen, als ik bij het OCMW ga aankloppen, weten ze waar ik woon, en in een opvangcentrum willen ze me alleen maar terugsturen.”’

Het is zeker dat ze niet naar de terugkeerplaatsen zal gaan en bij ons mag ze niet blijven.

Dus verliezen we haar.

“De overheid beweert wel eens dat de vertrouwensband die wij met de asielzoekers opbouwen een terugkeer in de weg staat. Wij maken ons sterk dat een breuk in het vertrouwen niet schadelijk is. Een koppel met vier kinderen kreeg geen toewijzing aan een terugkeerplaats en konden de 30 dagen-termijn van hun uitwijzingsbevel bij ons in de opvang blijven. In die maand voerden we intensieve toekomstgesprekken over alle opties. De opgebouwde begeleiding maakt een open gesprek over terugkeer mogelijk. Op de 22ste dag van het uitwijzingsbevel beslisten ze om vrijwillig terug te keren. Was dit gezin één van de vele onderduikers geweest, hadden we hen binnen de vijf dagen moeten forceren te vertrekken?” (Tine Delys, Caritas International)

“De mensen vertellen ons over hun moeilijkheden om met de constante druk van een terugkeer om te gaan. Geen dag gaat voorbij zonder dat wij hen eraan herinneren dat ze moeten terugkeren. Deze nieuwe situatie laat hen niet meer toe om met ons een vertrouwensrelatie op te bouwen.” (Pascale De Ridder Psycholoog Ulysses)

“De terugkeerplaatsen zijn een val, en ook wij begeleiders worden in de val gelokt. Wij worden robotten onder het voorwendsel dat we mensen helpen. Wij zijn onze ziel aan het verliezen. Op geen enkel moment luisteren wij nog echt naar de asielzoeker. Wij geven informatie, wij zetten hen onder druk, wij denken in hun plaats. Zij luisteren naar ons, wij niet naar hen. Dat is niet waarom ik maatschappelijk assistent ben geworden!”

3.3. 'HET ZIJN MENSEN, GEEN DOSSIERS'

Een duurzame terugkeertraject is niet haalbaar in ons huidige opvangsysteem met te veel verschillende fasen. Het is onmogelijk om asielzoekers te begeleiden naar toekomstperspectieven wanneer zij vier of vijf keer moeten verhuizen en telkens een andere referentiepersoon toegewezen krijgen.

De overplaatsing naar een terugkeerplaats introduceert een nieuwe breuk in de begeleiding en dat op een cruciaal moment, niet alleen in hun procedure, maar ook in hun eigen migratieproject. Het totale aantal overplaatsingen waaraan asielzoekers worden onderworpen is absurd, ineffectief en duur. Voor ouders en vooral voor kinderen is het extra moeilijk. Getuige daarvan de beslissingen waarbij arbeidsrechtbanken Fedasil veroordelen om asielzoekers in de oorspronkelijke opvangplaats te blijven opvangen en hen niet onnodig over te plaatsen. Zeker niet als dat zou betekenen dat continuïteit van het onderwijs van het kind verbroken wordt.

Begeleiders in de terugkeerplaatsen geven ook aan dat alle cruciale informatie over wie deze mensen zijn bij elke overplaatsing weer moet worden overgedragen. Een gebrekkige sociale en medische opvolging en administratieve fouten zijn hierbij onvermijdelijk. Telkens wanneer dat gebeurt, brokkelt het vertrouwen weer wat verder af.

Benoît Daxhelet (SESO, Brussel)

over Zainab en Ali, koppel met twee kinderen uit Irak

(vijf opvangstructuren, twee asielpcedures)

'Zainab en Ali vluchten uit Irak met hun kleine kinderen en vragen asiel aan in België. Als soennieten vrezen ze vervolgd te worden door de politie. Zainab en Ali zijn hoogopgeleid en spreken vloeiend Engels. Ik installeer het gezin in één van onze opvanghuizen in Brussel. Een maand later ontvangen Zainab en Ali eerste negatieve asielbeslissing. Ik informeer hen onmiddellijk over het terugkeertraject. Ze onderteken de documenten, maar dienen ook een beroep in tegen de negatieve beslissing. Zeven maanden later krijgen ze een definitieve negatieve beslissing. Ze moeten naar de terugkeerplaatsen in Sint-Truiden.'

'Dat is een koude douche voor het koppel. Zainab en Ali zijn letterlijk sprakeloos en iets later beginnen ze te panikereren. Ik probeer hen gerust te stellen en adviseer hen om in het weekend naar de terugkeerplaatsen te gaan. Dat doen ze dan ook, binnen de vereiste vijf dagen. Maar het is kort. We haasten ons om alle informatie te bieden. En de tijd vliegt als we het gezin moeten bereiken, een afspraak vastleggen, een tolk vinden. Nochtans is het zware nieuws dat we hen moeten bezorgen niet makkelijk te verteren. Het zou moeten gepaard gaan met de grootste zorgen en voorzichtigheid. Maar het tegendeel gebeurt.'

'Onze vertrouwensrelatie was zeer goed. Ik kon hen makkelijk sociaal ondersteunen. Het echtpaar was attent en dankbaar voor de opvang en de veiligheid die wij hen boden. Ze waren verre van veeleisend. Integendeel, Zainab en Ali waren altijd verlegen als ze me iets moest vragen. Hij begreep dat niet ik de beslissingen neem of beïnvloed, en dat ik de overplaatsing naar een terugkeerplaats niet kan verhinderen. Het enige wat ik kon doen was alle relevante informatie over hun situatie op een zo goed mogelijke manier aan de begeleiders in de terugkeerplaatsen overmaken.'

'Op het moment van hun vertrek informeer ik de begeleider van de terugkeerplaatsen, zodat die alle noodzakelijke voorzorgsmaatregelen kan nemen alvorens hen naar Irak te laten terugkeren. De soennieten bevinden zich immers in een moeilijke situatie in Irak. En, natuurlijk, laat ik ook weten dat Zainab en Ali een tweede asielaanvraag zullen indienen. Ze hebben nieuwe informatie over hun positie als soennieten in een land waar de sjiitische meerderheid aan de macht is.'

'Het echtpaar belt me vanuit Sint-Truiden. Ze zeggen dat ze goed zijn aangekomen en

De begeleiders daar onderzoeken helemaal niet in welke situatie of plan de mensen zich bevinden, en ze besteden amper aandacht aan de mogelijkheden van het gezin en wachten niet. De procedure wordt strikt toegepast.

bevestigen dat ze kort na hun aankomst in de terugkeerplaats een tweede asielaanvraag indienden. Het was nog binnen de dertig dagen, maar het interview bij de asielinstantie was pas op dag 32. “Op dag 30 hebben ze ons met al onze bagage op straat gezet”, zeggen ze. Zo kunnen we natuurlijk niet spreken over echte coaching in de terugkeerplaatsen. De begeleiders daar onderzoeken helemaal niet in welke situatie of plan de mensen zich bevinden, en ze besteden amper aandacht aan de mogelijkheden van het gezin en wachten niet. De procedure wordt strikt toegepast.’

‘Hun tweede asielaanvraag wordt behandeld en daardoor krijgen Zainab en Ali opnieuw recht op opvang. Maar ze mogen niet naar ons opvanghuis terugkeren. Ze worden opnieuw naar een andere plaats getransfereerd, namelijk naar het collectieve centrum van Brochem. Het gezin had altijd in Waalse opvangcentra gewoond: een noodopvangcentrum en een gewoon opvangcentrum. Zo belanden ze in een vijfde opvangstructuur op een jaar: twee in Wallonië, één in Brussel, en twee in Vlaanderen’.⁸

De terugkeerplaatsen in Jodoigne

‘De nieuwe asielaanvraag werd behandeld, dus waarom kon deze familie niet gewoon in ons opvanghuis blijven zodat de continuïteit van de begeleiding bewaard werd? Dat zou hen zeker wat meer rust hebben geboden, met hun twee kleine kinderen. Bovendien, als ze nu het vluchtelingenstatuut zouden krijgen, zullen ze nog eens moeten verhuizen en een integratieparcours moeten volgen, afhankelijk van de regio waar ze wonen. Het is ironisch. We moeten ons afvragen of dit wel strookt met de menselijke waardigheid en de logica van een coherent beleid, mensen zoveel op zulke korte tijd doen verhuizen.’

8 Tijdens de redactie van dit rapport vernemen we dat het gezin inmiddels is toegewezen aan een zesde opvangstructuur: dezelfde als vijf maanden geleden, namelijk Seso.

Ludivine Gaillard (Caritas International/Cap-Migrants, Liège)

over Joshua en Naomi, koppel met vier kinderen uit Nigeria

(Fedasil veroordeeld voor overplaatsing naar terugkeerplaats)

Ludivine Gaillard

‘Als lid van een oppositiepartij moest Joshua in Nigeria verslagen over de activiteiten van deze partij schrijven. Zijn vader, de leider van de oppositiepartij in zijn dorp, werd vermoord omwille van zijn kritische houding tegenover de regering. Ook Joshua zou met de dood bedreigd zijn als hij zijn politieke activiteiten niet zou staken. Samen met zijn vrouw Naomi en hun vier kinderen ontvluchten ze Nigeria.’

‘Dertien maanden na hun installatie bij ons in het opvanghuis krijgen ze een definitieve negatieve asielbeslissing. Een regularisatieprocedure loopt nog. Amper 24 uur nadat de advocaat me informeert over de negatieve beslissing, krijg ik van Fedasil te horen dat Joshua en Naomi naar de terugkeerplaatsen van Arendonk moeten.’

‘Ik regel een afspraak met het gezin en leg hen nog eens de gevolgen van de negatieve beslissing uit. We bespreken de mogelijkheid om naar de terugkeerplaats te gaan en over wat zij zelf van plan zijn. Op dat moment weet ik nog niet dat de verhuis naar een terugkeerplaats verplicht is. Tijdens ons gesprek komt dan plots het nieuws dat ze naar de terugkeerplaats moeten gaan. Ik ben verrast. Het moet snel gaan en ik kan Joshua en Naomi er niet op voorbereiden omdat ik het nieuws op hetzelfde moment ontdekte.’

We respecteren het belang van het kind niet meer. We luisteren niet meer naar het moeilijke levensverhaal van de asielzoekers. We behandelen hen als vreemdelingen die hun plaats hier niet hebben. Ze hebben zich amper geïnstalleerd in onze opvang en eindelijk wat rust gevonden, of we moeten hen al op het hart drukken dat ze terug naar af moeten. Dat is een beschaafd land onwaardig.

‘Ze zijn helemaal in de war, gedesoriënteerd. Ik kan de angst in hun ogen lezen. Ze vertellen me dat ze in ieder geval niet naar Arendonk gaan, maar dat ze hun plan zullen trekken en bij vrienden zullen aankloppen die hun solidariteit willen tonen. Ondertussen dient de advocaat een beroep in tegen de overplaatsing naar de terugkeerplaats op basis van het belang van het kind en de herhaaldelijke overplaatsingen die het gezin tot nu toe al moest ondergaan.’

‘Niemand, noch onze sociale dienst, noch het gezin zelf, gelooft dat dit beroep kans op slagen heeft. Als de beslissing van de arbeidsrechtbank komt – Fedasil wordt veroordeeld om hen toch in onze opvang te laten – heb-

ben Joshua en Naomi het opvanghuis zelf al verlaten met hun vier kinderen.’

‘Voor mij is dit het bewijs dat deze maatregel, de breuk in het traject, geen enkele zin heeft. Soms kan een breuk wel nodig en zinvol zijn. Voor jongeren in een problematische opvoedingssituatie kan een verandering van omgeving bijvoorbeeld gunstig zijn. Maar hier dringen we een breuk op aan mensen die al zoveel breuken hebben moeten doorstaan, waaronder de ontworteling uit hun land van herkomst en de verschillende overplaatsingen binnen het opvangnetwerk in België.’

‘Het lijkt wel alsof we niet meer kunnen spreken van de opvang van asielzoekers of van toegang tot de rechten die ze bij wet hebben, maar van minimumrechten. Dat kan ik moeilijk aanvaarden. We respecteren het belang van het kind niet meer. We luisteren niet meer naar het moeilijke levensverhaal van de asielzoekers. We behandelen hen als vreemdelingen die hun plaats hier niet hebben. Ze hebben zich amper geïnstalleerd in onze opvang en eindelijk wat rust gevonden, of we moeten hen al op het hart drukken dat ze terug naar af moeten. Dat is een beschaafd land onwaardig.’

Tine Delys (Caritas international, opvang Ieper)

over Ibrahim en Fatoumata uit Guinee

(tweede asielaanvraag en toch breuk in opvangprocedure)

Tine Delys

Ibrahim en Fatoumata zijn asielzoekers uit Guinee. Wanneer ze worden afgewezen, leg ik hen uit dat ze snel naar een terugkeerplaats moeten verhuizen. We bespreken samen alle mogelijke opties. Ibrahim vertelt dat hij nieuwe bewijzen heeft om zijn vluchtverhaal te staven en dat ze een tweede asielaanvraag zullen indienen. Met een attest dat Fatoumata drie maanden zwanger is, smeken ze om in onze woning te mogen blijven. Ik leg uit dat de uitzonderingscategorie van zwangere vrouwen pas geldt vanaf zes maanden zwangerschap. Ze denken dat ik niet eens moeite voor hen wil doen en weigeren onze woning te verlaten.'

'De tweede asielaanvraag wordt in overweging genomen. Daardoor worden ze, na langdurig overleg tussen Vluchtelingenwerk en de dispatching van Fedasil, uitzonderlijk opnieuw aan onze opvangstructuur toegewezen en kunnen ze gewoon in de woning blijven. Als ze niet hadden geweigerd om naar de terugkeerplaatsen te gaan, hadden ze op een paar dagen moeten verhuizen van onze woning naar de terugkeerplaats en van de terugkeerplaats weer naar een ander opvangcentrum.'

over Lev en Ella, koppel met een kind uit Azerbeidzjan

(op moment verhuis terugkeerplaats nog geen negatieve beslissing ontvangen, kind van Vlaamse naar franstalige school)

'Lev en Ella voelen zich niet meer veilig in Azerbeidzjan. Ze vluchten naar België, maar worden afgewezen. Via Vluchtelingenwerk krijg ik te horen dat ze naar de terugkeerplaats moeten. Ik kan hen pas een dag later bezoeken. Het koppel schrikt, omdat ze op dat moment nog niet eens op de hoogte zijn van hun negatieve beslissing. Ze bereiden een tweede asielaanvraag voor.'

'Hun grootste zorg is dat ze naar een Franstalige terugkeerplaats moeten verhuizen. Ze spreken vlot Nederlands, en geen woord Frans. Hun dochter gaat al een tijdje naar een Vlaamse school. Vluchtelingenwerk vraagt Fedasil of ze tenminste niet naar een terugkeerplaats in Vlaanderen mogen, maar het antwoord is onverbiddelijk: "Nee, wanneer we dit voor één gezin toestaan, zullen we dit voor alle gezinnen moeten doen". Het gezin belt me tijdens het weekend om te zeggen dat ze niet naar de terugkeerplaats gaan. Een onnodig rigide toepassing van de regels, een systeem dat totaal onaangepast is aan de noden van de mensen, leidt hier tot de verdwijning van een gezin in de illegaliteit. Spijtig.'

Een onnodig rigide toepassing van de regels, een systeem dat totaal onaangepast is aan de noden van de mensen, leidt hier tot de verdwijning van een gezin in de illegaliteit. Spijtig.

Susana Parraga (Caritas International, Charleroi)

over Espérance, alleenstaande moeder met twee kinderen uit Congo

(Arbeidsrechtbank schort verhuis naar terugkeerplaats op wegens belang van het kind)

‘Espérance werkt voor het kabinet van twee ministers in de Democratische Republiek Congo. Een politicus zou haar gevraagd hebben een politieke moord te begaan. Ze weigerde. Uit angst voor wraak vlucht ze weg uit Congo. Na de definitieve negatieve asielbeslissing moet Espérance naar de terugkeerplaatsen in Arendonk, maar op dat moment hebben zij noch haar advocaat de negatieve beslissing al ontvangen. Ze is geschokt als ik haar het nieuws vertel. Ze kan nauwelijks spreken en stamelt: “Susana, wat moet ik doen? Wat moet ik doen?”

‘Ze is zo geschokt dat ik haar aanraad om wat te rusten en het nieuws te laten bezinken. Ik plan haar later op de dag opnieuw te bezoeken. In deze staat kan ik haar onmogelijk vragen het document over de terugkeerplaats te ondertekenen. Ik probeer om samen met haar alle mogelijke stappen en procedures te overlopen, maar dat is bijzonder moeilijk zolang ze niet van de schok is bekomen en ze zich zo verloren voelt. Als ze van één ding zeker is, dan is het dat ze niet naar de terugkeerplaats wil gaan.’

‘Haar advocaat dient een beroep in tegen de overplaatsing naar de terugkeerplaats. Haar oudste dochter was altijd in het Frans naar school gegaan en opgegroeid in een Franstalige omgeving. Daarom is een overplaatsing naar een opvangcentrum in Vlaanderen halverwege het schooljaar problematisch. De advocaat werpt ook op dat het gezin kwetsbaar is omdat ze kleine kinderen hebben.’

‘De arbeidsrechtbank beslist dat Espérance bij ons moet blijven. Espérance begrijpt dat ik deed wat ik kon om haar in deze situatie te helpen. En dat ik slechts de uitvoerder was van de beslissing om haar over te plaatsen naar een terugkeerplaats. Zelf is ze vrij onafhankelijk in haar procedures. Ze dient een tweede asielaanvraag in, maar ook die wordt afgewezen. We spreken af dat ze me op de hoogte houdt van haar acties en haar beslissingen eenmaal ze ons opvanghuis moet verlaten.’

Anne Scheuren (Caritas International, Louvranges)

over Yolande, alleenstaande vrouw met twee kinderen uit Ivoorkust

(weer nieuwe opvangstructuur na tweede asielaanvraag)

Anne Scheuren

‘Yolande ontvlucht Ivoorkust om haar twee dochters te beschermen tegen genitale verminking, een praktijk die regelmatig voorkomt in haar dorp. Yolande is afkomstig van het platteland en werkt op het land. Haar onderwijsniveau is zeer laag. Ze spreekt amper Frans.’

‘Na zes maanden in ons opvanghuis moet ze naar een terugkeerplaats in Vlaanderen verhuizen. Op dat moment heeft ze niet eens haar definitieve negatieve asielbeslissing ontvangen. Ze reageert kalm en weigert er zelfs over te praten met de andere bewoners. Ze wil de situatie alleen het hoofd bieden. Uiteindelijk is ze naar de terugkeerplaats gegaan. Dat komt als een schok voor de andere bewoners, die de indruk krijgen dat de beslissing om Yolande weg te halen in alle haast was genomen. Ik moet hen goed uitleggen wat er gebeurt.’

‘Yolande is tot op het einde, zelfs na haar vertrek, dankbaar geweest voor de opvang die wij haar boden. Ze heeft nog altijd contact met de andere bewoners die ze in onze opvanghuizen heeft leren kennen. We vergezellen Yolande en haar kinderen naar de terugkeerplaats. De ontvangst was goed, een beetje kil wel. Ik stuur Yolande’s dossier en alle relevante informatie naar de begeleider van de terugkeerplaats.’

‘Uiteindelijk dient Yolande een tweede asielaanvraag in met nieuwe elementen. De

asielinstantie neemt ze in overweging. Dat geeft haar opnieuw recht op opvang. Ze wil terug naar ons opvanghuis, of in ieder geval ergens in Wallonië voor de scholing van haar kinderen. Maar Fedasil plaatst haar ergens in een ander centrum in Vlaanderen. Yolande's twee dochters moeten nu dus weer eens in een andere taal de lessen volgen.'

Susana Parraga (Caritas, International Charleroi)

over Achmed en Kayla, koppel met drie kinderen uit Afghanistan

(asielinstantie raadt terugkeer naar Afghanistan af)

'Achmed en Kayla vluchten uit Afghanistan met hun drie kinderen omdat ze vervolgd worden als leden van de Sikh-gemeenschap. Na vier jaar te hebben gewoond in één van onze opvanghuizen, moeten ze plots naar een terugkeerplaats. Ik kies ervoor om het gezin niet onmiddellijk met het nieuws te belasten omdat Kayla net de dag voordien is bevallen. Ik wil ze nog even laten genieten van dit geluk. Ik neem contact op met de advocaat, die al op de hoogte is van de beslissing. Het gezin had een tweede asielaanvraag ingediend en er liep ook nog een regularisatieprocedure.

Susana Parraga

Een paar dagen later bespreken we nog eens alle opties, ook een vrijwillige terugkeer. Maar Achmed en Kayla kunnen zich een terugkeer naar Afghanistan helemaal niet voorstellen. De paradox is dat het gezin wordt verondersteld zich te engageren in een terugkeertraject, terwijl de asielinstantie in haar negatieve beslissing toch stelde dat ze gevaar zouden lopen als ze zouden terugkeren naar Afghanistan. Dit omdat ze behoren tot de vervolgte Sikh-gemeenschap.'

'Uiteindelijk kunnen we ervoor zorgen dat ze bij ons in de opvang blijven omdat de oudste dochters hier naar school gaat en er pas een baby is geboren. We blijven hen zeer actief begeleiden. De oudste dochters voelt zich na vier jaar zeer goed geïntegreerd in de Belgische samenleving. Ze droomt om hier te kunnen blijven bijdragen. "We begrijpen niet waarom we naar Afghanistan terug moeten, zelfs de asielinstanties raden een terugkeer af", zeggen ze.'

'De begeleiders in de open terugkeerplaatsen denken dat wij de mensen niet voldoende voorbereiden op hun komst naar een terugkeerplaats, maar wij doen dat wel. Het kan gewoon niet doordringen op amper vijf dagen. Het gaat veel te snel: vijf dagen om te verhuizen, dertig dagen om te beslissen over de rest van je leven. Asielzoekers hebben niet de indruk dat er echt naar hen geluisterd wordt.'

'Een vrouw uit Congo had na een emotionele crisis besloten om toch naar de terugkeerplaatsen te gaan. Een ouder van een schoolvriendin van haar dochtertje bood aan mee te gaan naar het intakegesprek in de terugkeerplaats. Na afloop van de begeleiding daar kwam ze gewoon terug naar Oostende. Ze woont nu tijdelijk bij een vriendin en is illegaal in het land. Ik vraag me af wat de zin was van de tussenstap van de terugkeerplaats?' (Tine Delys, Caritas International)

Soms zijn de asielzoekers nog maar net tot rust gekomen in onze woning of zijn hun kinderen nog maar net in een school ingeschreven, of ze moeten alweer verhuizen naar de terugkeerplaatsen. Iemand kwaliteitsvol begeleiden betekent dat we hem niet constant van de ene plaats naar de andere moeten verhuizen. Sommige gezinnen zijn op een tijdsperiode van een achttal maanden verbuisd van een noodopvangcentrum, naar een collectief centrum, naar een individuele woning van Caritas, en uiteindelijk naar een terugkeerplaats. En steeds in verschillende taalgebieden van het land. Vooral voor kinderen is dit nefast, maar ook voor volwassenen is het destabiliserend.’ (Liesbeth Daems en Katrien Podevyn, Caritas International)

Het is alsof we in een computersysteem zitten dat geen rekening houdt met de belangen van het kind of de behoeften van een gezin. In dit terugkeertraject voel ik dat Fedasil de mensen benadert als nummers en dat wij, de begeleiders, daarvan de harde gevolgen moeten dragen op het terrein. (Ludivine Gaillard, Caritas International/Cap-Migrants, Luik)

Afghaanse asielzoekers in Brussel

4. BEGELEIDING IN DE OPEN TERUGKEERPLAATSEN

4.1. ALGEMEEN

De opvangcentra met terugkeerplaatsen namen twee voltijdse maatschappelijk assistenten aan die zowel gewone asioldossiers als terugkeerdossiers hebben, telkens een vijftigtal dossiers per begeleider. Omdat het verblijf in de terugkeerplaatsen beperkt is tot dertig dagen, moeten zij ook veel tijd besteden aan het in – en uitschrijven van de bewoners. De staatssecretaris benadrukte in het parlement dat de begeleiders in de terugkeerplaatsen specialisten zijn in terugkeerbegeleiding. Ze zouden gedurende zes maanden een opleiding hebben gekregen.⁹

Wij twijfelen niet aan hun professionaliteit, wel aan de rol die hen wordt toegekend. De regering plaatst afgewezen asielzoekers bij uitvoerders die hen niet echt begeleiden naar een nieuwe toekomst. Ze geven hen hoogstens informatie en beschikken vaak niet over alle relevante psychosociale, medische en juridische informatie. Afgewezen asielzoekers daags nadat ze zijn afgewezen wegplukken bij de begeleiders die alle psychosociale, medische en juridische informatie hebben opgebouwd die relevant is voor de begeleiding, is niet verstandig.

Ook die begeleiders binnen de gewone opvangstructuren bekwamen zich al jaren in het moeilijke metier van toekomstbegeleiding, waar terugkeerbegeleiding deel van is. Met net wat meer tijd en flexibiliteit zijn zij perfect geplaatst om een afgewezen asielzoeker toe te leiden naar een duurzaam toekomstperspectief. Dat hoeft echt niet tot in de eeuwigheid aan te slepen. De begeleiders in de terugkeerplaatsen daarentegen, moeten de asielzoekers in een krap tijds kader onder druk zetten opdat ze een terugkeer zouden aanvaarden. Dat doen ze onder andere door te dreigen met opsluiting en een inreisverbod om de komende drie jaar nog naar Europa te reizen.

De praktijk toont onbetwistbaar dat deze afgedwongen terugkeer niet werkt. Wij bezochten de terugkeerplaatsen in Jodoigne en Poelkapelle. Hieronder een weergave van wat we uit dat bezoek leerden.

4.2. DE AANKOMST IN DE TERUGKEERPLAATSEN

Veel mensen komen wantrouwig en overstuur in de terugkeerplaatsen toe. Ze denken dat ze gepatriëerd gaan worden en verdwijnen al tijdens de eerste dagen. Ze kregen onvoldoende informatie over de terugkeerplaatsen. Dan is het moeilijk om hen in het intakegesprek en zelfs daarna nog de informatie te verstrekken. Het is natuurlijk moeilijk om op dertig dagen een beslissing te nemen over de rest van je leven.

Tijdens het intakegesprek krijgen de mensen veel informatie: het huisreglement, uitleg over de terugkeerplaatsen, de stand van hun procedure, vrijwillige terugkeermogelijkheden, verdere proceduremogelijkheden, ... Alles moet snel gaan omdat er maar dertig dagen zijn. Dat verloopt niet altijd even vlot. De begeleiders van de terugkeerplaatsen krijgen niet altijd een ingevuld terugkeertrajectplan, of zelfs een sociaal dossier. Soms weten ze niets over de asielzoekers die binnenkomen. Mensen die toekomen met zelfmoordneigingen zonder dat zij dat weten, kunnen voor problemen zorgen. Volgens hen zouden drama's kunnen vermeden worden door mensen nog beter voor te bereiden vanaf de negatieve beslissing van het Commissariaat-generaal.

De begeleiders van de terugkeerplaatsen kampen met problemen veroorzaakt door de vele overplaatsingen in het opvangtraject van de asielzoekers. De overdracht van dossiers loopt soms fout. Maar voor de begeleiders van de gewone opvangstructuren is het moeilijk om aan de asielzoeker de negatieve beslissing uit te leggen, als ze maar vijf dagen hebben (en soms krijgen ze de negatieve beslissing niet eens in handen). Wanneer je echt rekening wil houden met psychosociale aspecten moet je de kans op het verlies van cruciale informatie niet verhogen door herhaaldelijke overplaatsingen, zeggen zij.

⁹ Commissie voor de Binnenlandse Zaken en voor de Administratieve Aangelegenheden, 4 december 2012, Vraag om uitleg van mevrouw Freya Piryns over 'de open terugkeerplaatsen voor afgewezen asielzoekers' (nr. 5-2623), www.senate.be/www/?Mlval=/publications/viewPubDoc&TID=83893674&LANG=nl

4.3. HET VERBLIJF IN DE TERUGKEERPLAATSEN

De mensen die naar de terugkeerplaatsen gaan, zijn meestal diegenen die geen ander sociaal netwerk hebben in België en echt nergens anders terecht kunnen. De termijn van dertig dagen blijkt in veel gevallen te kort om de bewoners tot medewerking en een echt re-integratieproject te bewegen. Daarom zeggen de begeleiders in de terugkeerplaatsen in een gesprek dat er een inreisverbod kan worden opgelegd. Op dag vijftien worden de asielzoekers voor het blok geplaatst. Dan moeten ze een keuze maken. Sommigen geven niet toe, anderen wel. De filosofie achter het inzetten van het inreisverbod als drukkingsmiddel is om de afgewezen asielzoekers tot een keuze te bewegen en niet te kiezen voor de illegaliteit.

De begeleiders raden de asielzoekers af om nieuwe procedures in te dienen, maar het gebeurt dat asielzoekers vanuit de terugkeerplaatsen een tweede asielaanvraag of een medische regularisatieaanvraag indienen. Als die wordt behandeld, dan moeten ze opnieuw verhuizen, naar weer eens een andere plaats in het opvangnetwerk.

Een begeleider in één van de terugkeerplaatsen vertelt dat de begeleiders daar niet aan een vertrouwensband bouwen, omdat een persoonlijke band een terugkeer volgens hen zou bemoeilijken. Ze verstrekken gewoon de correcte informatie, maar de meeste mensen duwen alle informatie weg. Als er psychosociale noden zijn, is er een psycholoog, maar verder is niets voorzien voor de psychosociale begeleiding.

Het oorspronkelijk plan was ook om de bewoners van de terugkeerplaatsen niet te laten meedoen aan de activiteiten voor de asielzoekers uit de gewone opvang, noch de kinderen op een school in te schrijven. Maar de opvangcentra met terugkeerplaatsen wilden de terugkeerders niet stigmatiseren tegenover de anderen, de asielzoekers. Daarom zitten terugkeerders niet in aparte vleugels, maar gewoon op aparte kamers.

4.4. HET VERTREK UIT DE TERUGKEERPLAATSEN

Het officiële doel van de terugkeerplaatsen is een gespecialiseerde begeleiding aanbieden aan het einde van het verblijf in België. Maar dat leidt niet per se tot meer aanvragen voor vrijwillige terugkeer. De meeste vrijwillige terugkeerders zijn mensen die al een tijdje onwettig in België verblijven, niet zij die vanuit de terugkeerplaatsen terugkeren.

Als iemand wil terugkeren, is het meestal onmogelijk om de terugkeer voor dag dertig te organiseren. Dan kan de Dienst Vreemdelingenzaken het verblijf uitzonderlijk verlengen, in geval van een zware medische problematiek – enkel bij levensbedreigende situaties – of als de terugkeer realistisch is.

Als afgewezen asielzoekers niet kiezen voor vrijwillige terugkeer, krijgen ze een brief waarin staat dat ze naar de politie moeten gaan om gearresteerd te worden. Zo kunnen ze daarna overgebracht worden naar een gesloten centrum. Tot op het moment van de redactie van dit rapport is geen enkele bewoner daarop ingegaan. Als er geen plaats is in de gesloten centra worden ze op straat gezet met een treinticket en adressen van hulporganisaties. Maar de meeste bewoners wachten niet op de tussenkomst van de politie. De meerderheid van alle mensen die verdwijnen uit de terugkeerplaatsen, doet dat binnen de eerste tien dagen van hun verblijf daar.

5. BESLUIT

Dit rapport toont aan dat een vrijwillig terugkeerbeleid enkel kan werken als het traject van een asielzoeker voldoende flexibel is, ook na een negatieve beslissing. Geen mens is hetzelfde, en dus kan een begeleidingstraject dat ook niet zijn. Het nieuwe terugkeerbeleid, met het strakke terugkeertraject en de terugkeerplaatsen, laat geen ruimte voor flexibiliteit.

Bovendien is het niet effectief. Hoewel de algemene terugkeercijfers stijgen, verdwijnt nog steeds de meerderheid van de afgewezen asielzoekers in de illegaliteit. Zij worden dus niet begeleid naar een duurzame toekomstoplossing: een verblijf in België of een re-integratie in het herkomstland met reële perspectieven, zodat ze niet opnieuw hoeven te migreren. De hoge menselijke kost van dit ineffektieve beleid komt sprekend tot uiting in de getuigenissen van de begeleiders.

Met dit rapport roepen we op om verhalen te analyseren en niet enkel de cijfers. En dit te doen voor alle opvangstructuren. De verhalen in dit rapport zijn de orde van de dag omdat heel wat asielzoekers kwetsbaar zijn. Denk aan alleenstaande moeders uit Congo, nierdialysepatiënten uit Armenië, Afgaanse jongeren, grote gezinnen, gezinnen waarvan de kinderen in ons land geboren zijn of opgroeiden,...

5.1. NOOD AAN EEN FLEXIBEL TRAJECT

Net zoals de beslissing om je land achter te laten, is de beslissing om terug te keren erg ingrijpend. Je moet nog maar eens helemaal opnieuw beginnen: een nieuwe woning zoeken, een inkomen, opnieuw integreren binnen familie en samenleving. Voordat je daarvoor kan openstaan, moet je op zijn minst al een perspectief zien dat dit kan lukken. Op een paar dagen kan dat moeilijk ontstaan, meestal zelfs niet op dertig dagen. Het is onvoldoende om de puzzelstukjes van je leven opnieuw samen te leggen.

Vluchtelingenwerk en CIRÉ wijzen er al lang op dat een snelle verhuis naar een ander plek dan de gewone opvangplaatsen niet de goede manier is om mensen te helpen die terugkeerbeslissing te nemen. Het bevordert geen duurzame, vrijwillige terugkeer. Op het meest fragiele moment in de hele procedure duwt de overheid asielzoekers weg, terwijl ze hen net dan dichtbij moet houden. En voor de weinigen die dan toch terugkeren is die keuze niet meer echt vrijwillig. Ze lijkt veeleer afgedwongen. Een afgedwongen terugkeer is zelden duurzaam.

Elk traject dat alle asielzoekers door eenzelfde bureaucratische procedure loodst is gedoemd te mislukken. Een begeleiding op maat en een traject afgestemd op hun situatie is dringend nodig, niet alleen omdat dat menselijker is, maar ook omdat het huidige one-size-fits-all traject niet effectief is.

5.2. NOCH EFFECTIEF, NOCH MENSELIJK

Terugkeer is niet het enige opzet van het nieuwe terugkeertraject en de terugkeerplaatsen. De regering wil met een snellere verhuis van afgewezen asielzoekers uit de opvangcentra plaatsen vrijmaken in de gewone opvang van asielzoekers en zo de opvangcrisis oplossen. Dat is deels gelukt: de opvangcentra zijn niet meer overvol en nieuwkomers staan niet meer op straat. Maar het heeft een hoge kost: afgewezen asielzoekers aan het einde van het traject zijn uit het zicht verdwenen, twee op de drie blijven zoeken naar een veilige toekomst.

Waarom zou een begeleiding in een aparte terugkeerplaats plots tot meer terugkeer leiden? Wij gaan niet mee in de logica dat het goed zou zijn om afgewezen asielzoekers bij hun begeleiders weg te halen. Nieuwe begeleiders in de terugkeerplaats moeten weer helemaal van nul de relatie met de asielzoekers opbouwen en met hen binnen de vijftien dagen tot een vrijwillige terugkeerbeslissing komen, terwijl de vorige begeleider zijn werk niet kan verder zetten om voort te bouwen op het opgebouwde vertrouwen. Dat is onlogisch en onverstandig.

De nieuwe begeleiders in de terugkeerplaats mogen van hogerhand zelfs geen vertrouwensband opbouwen. Het is dan ook niet verwonderlijk dat asielzoekers wantrouwig reageren en net daarom amper meewerken. Er is een eenvoudige oplossing om dit te vermijden: laat de begeleiders uit de gewone opvang die de asielzoeker tot dan toe begeleidde, hun werk afmaken.

Mensen overplaatsen als waren het dossiers creëert problemen. De begeleiders in de terugkeerplaatsen hebben het zelf moeilijk met het feit dat de verschillende fases in het opvangtraject de kans op verlies van informatie verhogen over cruciale aspecten van een mensenleven (bv. de gezondheidstoestand). Die informatie is nochtans noodzakelijk voor de begeleiding. De nieuwe begeleiders in de terugkeerplaatsen moeten eerst een heel onderzoek doen naar wat er tot dan toe al met de asielzoekers gebeurd is. In de woorden van één van onze begeleiders:

“Wij zijn professioneel genoeg om te werken aan de toekomst van mensen ook als er moeilijke boodschappen moeten worden gegeven. Een terugkeer die het resultaat is van een intensieve, psychosociale begeleiding naar toekomstperspectieven en eigen keuzes is duurzamer dan een terugkeer die het gevolg is van drukingsmiddelen. Onze begeleiding plaatst daarom de asielzoekers en hun noden centraal. Het dient op het eerste zicht het belang van onze maatschappij om mensen zonder wettig verblijf snel uit ons land te verwijderen, maar wat gebeurt na de terugkeer? De kans bestaat dan dat de terugkeerders uiteindelijk toch weer naar Europa komen.”

Het huidige terugkeertraject, met zoveel overplaatsingen, maakt dat zowel de overheid als de begeleider de asielzoekers verliezen. Scharniermomenten in het traject zijn nodig voor de duidelijkheid van de begeleiding, maar het zijn meestal ook zware psychologische momenten. Op zo'n momenten zijn zorg en ondersteuning nodig. Scharniermomenten mogen daarom geen breukmomenten worden, ze mogen het vertrouwen niet opblazen dat nodig is om een diepgaand gesprek over het thuisland en een eventuele terugkeer te voeren.

Vroeger was het nog slechter, zegt de staatssecretaris.¹⁰ Los van het feit dat een slecht beleid niet kan worden verantwoord met het argument dat het vroeger nog slechter was, is het ook gewoon fout. Voor de invoering van het nieuwe terugkeertraject werden afgewezen asielzoekers niet zomaar de straat opgestuurd, zoals de regering doet uitschijnen, maar bleven ze tijdens de termijn van hun uitwijzingsbevel in de gewone asielopvang. Vertrouwde maatschappelijk assistenten werkten daar verder aan toekomstperspectieven¹¹.

5.3. EEN BELEID ROND VRIJWILLIGE VERSUS AFGEDWONGEN TERUGKEER

De staatssecretaris benadrukt haar intentie om vrijwillige terugkeer voorrang te geven aan gedwongen verwijdering. Wij stellen het veranderde discours op prijs, maar de grote ommezwaai waar we al jaren op wachten is het zeker niet. Wij evalueren het nieuwe beleid niet als een beleid van 'vrijwillige' terugkeer, maar in grote mate als een beleid van 'afgedwongen' terugkeer.

Als de staatssecretaris voorrang geeft aan vrijwillige terugkeer dan moet dat ook in de praktijk omgezet worden. Nu gaan er meer middelen van haar budget naar gedwongen verwijderingen en detentie dan naar vrijwillige terugkeer.

Wij kijken ook naar de resultaten van het regeringsbeleid. En die zijn niet goed. Als je 87% van de doelgroep niet bereikt, dan is er iets fout met je beleid.

De regering doet alsof er geen alternatief is. Er is wel een alternatief: terugkeerbegeleiding blijft geïntegreerd in de gewone asielopvang, en wordt op een professionele, kwaliteitsvolle manier georganiseerd, met perspectieven en een goede omkadering in het herkomstland. Enkel zo kan een duurzame en veilige terugkeer gegarandeerd worden.

5.4. EEN ALTERNATIEF: TOEKOMSTBEGELEIDING DOOR DE BEGELEIDERS VAN DE GEWONE ASIELOPVANG

Vluchtelingenwerk en Ciré gebruiken een methodiek rond toekomstbegeleiding, ontwikkeld door Vluchtelingenwerk, met aandacht voor zowel terugkeer als een mogelijk verblijfsrecht. Onze begeleiders krijgen vormingen in het bieden van realistische perspectieven na een negatieve beslissing. Zo zijn ze specialisten in luisteren, zoeken naar oplossingen op maat, helpen, een toekomst bieden.

10 Mondelinge vraag over de werking van de open terugkeerplaatsen, 26 april 2013, http://www.freyapiryns.be/mondelinge_vraag_over_de_werking_van_de_open_terugkeerplaatsen

11 Het is wel correct dat er na een negatieve asielbeslissing nog teveel zinloze procedures werden opgestart en er onvoldoende aandacht werd besteed aan de piste terugkeer.

Met de cijfers van 87% verdwijningen en 4,4% vrijwillige terugkeer, zou de regering moeten openstaan voor een andere aanpak en die zijn wij bereid te bieden, nu onze methodiek steun vond in onze opvangstructuur en we jarenlang werkten aan draagvlakverbreding rond vrijwillige terugkeer.

Onze alternatieve visie, die we in 2011 niet in de praktijk konden brengen bij gebrek aan een beleid, lees je hieronder.

TOEKOMSTBEGELEIDING: EEN ANDERE VISIE

Elke asielzoeker volgt een begeleidingstraject op maat, met een stappenplan. De belangrijkste doelstelling van trajectbegeleiding is een duurzame uitkomst te bewerkstelligen in het dossier van de asielzoekers, aangepast aan de individuele omstandigheden.

Vanaf de definitieve negatieve asielbeslissing worden termijnen, voorwaarden en modaliteiten dwingender. Deze worden transparant omschreven en flexibel toegepast.

De periode om het land en de opvang te verlaten wordt situatie per situatie bepaald, binnen bepaalde grenzen. Een eerste periode van dertig dagen voor vrijwillig vertrek begint.

De begeleiding naar een toekomstperspectief, waaronder een terugkeer, blijft in de eerste plaats geïntegreerd binnen de gewone opvangstructuren (waar de asielzoekers verbleven op het moment van de negatieve beslissing). Dat is belangrijk om stabiliteit en continuïteit te garanderen en zo te vermijden dat afgewezen asielzoekers uit angst onderduiken.

Tegelijkertijd wordt het signaal gegeven dat de fase van het zoeken naar een duurzame oplossing is ingezet. De opvangstructuur kan de afgewezen asielzoeker een nieuwe begeleider toewijzen die ook gespecialiseerd is in het voeren van toekomstgesprekken.

Deze nieuwe begeleider biedt die begeleiding samen met de trajectbegeleider die tot dan toe de vertrouwenspersoon was. Zo kunnen de begeleiders ook de eigen verantwoordelijkheid van de afgewezen asielzoeker benadrukken om mee te werken aan een duurzame uitkomst.

De begeleiders maken samen met de afgewezen asielzoeker en zijn advocaat de balans op van de doorlopen procedures en van de resterende opties. Bedoeling is af te spreken welke stappen (regularisatieaanvraag indien aan criteria voldaan, nieuwe asielaanvraag indien er nieuwe elementen zijn, of werken aan vrijwillige terugkeer) samen zullen ondernomen worden om een uitkomst te bekomen in het traject.

De trajectbegeleiders geven objectieve informatie over de slaagkansen van elke optie. De informatie over mogelijkheden van ondersteuning bij terugkeer worden afgestemd op de noden en verwachtingen van de afgewezen asielzoeker in kwestie.

Zolang de integrale begeleiding loopt, is het risico op een overplaatsing naar een andere opvanglocatie of detentie uitgesloten. Het is beter om in de asielopvang wat langer aan een uitkomst te werken die uiteindelijk duurzaam is, dan al te snel te dreigen met een overplaatsing of een gedwongen verwijdering, omdat dit aanleiding kan geven tot onderduiken.

Van zodra objectief wordt vastgesteld dat een persoon niet repatrieerbaar is, wordt een al dan niet tijdelijk verblijfsstatuut toegekend, om te vermijden dat het traject in een impasse terecht komt.

De samenwerking tussen de bevoegde administraties, met respect voor ieders rol en missie, wordt transparant opgenomen in taakomschrijvingen van alle betrokken actoren en afspraken rond informatiedeling. Informatiedeling tussen de begeleider, de asielzoeker, Fedasil en de Dienst Vreemdelingenzaken gebeurt in een inclusief en transparant kader, met respect voor de fundamentele rechten van de asielzoeker en de deontologie van sociale begeleiders. Dat is effectiever omdat het vertrouwen tussen alle betrokken partijen bevorderd wordt.

WOORDENLIJST

— **Asielzoeker**

Mensen die nood hebben aan bescherming in hun land en die daar niet krijgen kunnen in een ander land asiel aanvragen. Ze krijgen dan verblijfspapieren. Tijdens hun asielprocedure noemen we hen asielzoekers.

— **‘Veilige’ landenlijst**

Onze regering besliste in 2011 dat asielzoekers die uit ‘veilige’ landen komen een versnelde procedure moeten doorlopen. De lijst ‘veilige herkomstlanden’ bevat zeven landen: Albanië, Bosnië-Herzegovina, India, Kosovo, Macedonië, Montenegro en Servië.

— **Medische regularisatie**

Asielzoekers die ziek zijn kunnen via een medische regularisatie een wettig verblijf in België aanvragen.

— **Dienst Vreemdelingenzaken (DVZ)**

Deze administratie staat in voor de toegang tot het grondgebied, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen. De administratie behoort vandaag tot de bevoegdheid van de Staatssecretaris voor Asiel en Migratie, Maggie De Block. De DVZ levert uitwijzingsbevelen af, ziet erop toe dat elke terugkeer effectief plaatsvindt en beheert de gesloten centra waarin de afgewezen asielzoekers en de illegaal verblijvende personen worden vastgehouden om hen gedwongen te verwijderen.

— **Commissariaat-generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen (CGVS)**

De instantie die de asielaanvragen van asielzoekers behandelt.

— **FEDASIL**

Het federaal agentschap voor de opvang van asielzoekers. Fedasil verleent materiële hulp aan asielzoekers in België, door het organiseren – rechtstreeks of met partners - van opvang en begeleiding. Het agentschap coördineert ook de programma's voor vrijwillige terugkeer en beheert de opvangcentra met terugkeerplaatsen. Fedasil staat vandaag onder de bevoegdheid van de Staatssecretaris voor Asiel en Migratie, Maggie De Block.

— **Individuele opvang**

Vluchtelingenwerk en onze Franstalige lidorganisatie CIRÉ beheren samen meer dan 2000 opvangplaatsen. We kiezen daarbij voor individuele opvang. Dat is opvang in appartementen, studio's of woningen waarbij de autonomie van de asielzoekers centraal staat. Meer over individuele opvang vind je op www.individueleopvang.be¹²

— **Opvangstructuur**

Een centrum of een woning waar asielzoekers worden opgevangen tijdens hun asielprocedure.

— **Opvangwet**

De wet die de opvang van asielzoekers in België regelt.

— **Terugkeerrichtlijn**

Een Europese richtlijn die het terugkeerbeleid binnen de Europese Unie harmoniseert en gemeenschappelijke minimumstandaarden vastlegt voor vrijwillige terugkeer, de aflevering van uitwijzingsbevelen, gedwongen terugkeer, opsluiting,...

12 Ook andere opvangpartners, waaronder de gemeentes, bieden 8000 individuele opvangplaatsen.

Vluchtelingenwerk
VLAANDEREN

Dit rapport is een uitgave van

VLUCHTELINGENWERK VLAANDEREN VZW
KRUIDTUINSTRAT 75, 1210 BRUSSEL
T 02 225 44 00 - F 02 201 03 76
INFO@VLUCHTELINGENWERK.BE
WWW.VLUCHTELINGENWERK.BE

BNP PARIBAS FORTIS BE96 0011 5598 8305
TRIODOS BANK BE06 5230 8056 2922